Prvi izveštaj projekta Praćenja rusko-srpskih odnosa

ISAC

PRAĆENJE RUSKO – SRPSKIH ODNOSA

I izveštaj

www.isac-fund.org

Uvodne napomene u okviru projekta

Praćenje rusko – srpskih odnosa

ISAC fond je započeo realizaciju projekta *Praćenje rusko–srpskih odnosa*, u septembru 2008. godine. Projekat je nastao kao izraz potrebe da se odnosi Rusije i Srbije konačno počnu da posmatraju iz realne, na činjenice oslonjene i od mitova oslobođene perspektive, u skladu sa državnim interesima Srbije.

U javnom mnjenju Srbije, i naročto u jednom delu političke elite, priusutno je pridavanje velikog značaja *buđenju* Rusije, početkom 21. veka, koja je nakon vladavine Borisa Jeljcina *ustala* i trenutno se na velika vrata vraća u red vodećih svetskih sila. U tom svojstvu, u Srbiji se javljaju očekivanja da će na osnovu duboko prisutnih uverenja o bliskosti slovenskih i pravoslavnih naroda, Rusija sveobuhvatno pomoći svojim tradicionalnim prijateljima, Srbima, u savladavanju različitih izazova sa kojima se trenutno suočavaju. Cilj ovog projekta ISAC fonda je da kritički preispita ovu postavku, ali i da približi i objasni savremenu Rusiju građanima Srbije, a posebno političkim i ekonomskim zvaničnicima u državi.

Otuda, zbirka tekstova koja je pred nama predstavlja pokušaj da se izvesni aspekti ruske unutrašnje i spoljne politike razjasne javnosti u Srbiji, i da se, u tom kontekstu, podstakne šire informisanje, kao doprinos temeljnijem procesu donošenja odluka koje imaju uticaja na rusko-srpske odnose. Rad Srđana Gligorijevića analizira odnos Rusije i Srbije sa NATO, nastojeći da istakne značajna dostignuća u dosadašnjoj saradnji Rusije sa Alijansom, kao podsticaj prevazilaženju spore i bezvoljne evroatlanstke integracije Srbije. Tekst Grigorija Švedova pokušaj je da se objektivno, iz ugla ruskog analitičara, razmotre događaji vezani za avgustovski sukob u Gruziji, koji je značajno uzdrmao postojeće prilike na Kavkazu i pojačao tenzije između Rusije i Zapada. Tekst Dr Olge Sadovske bavi se problemom: do koje mere je u savremenoj Rusiji moguće raspravljati i dovoditi u pitanje odluke ruskih lidera, putem slobodnih medija, koji nesumnjivo predstavljaju merilo demokratskog razvoja.

Trenutno najosetljivije pitanje u rusko–srpskim odnosima, Sporazum između Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije o naftno–gasnom aranžmanu obrađeno je u tekstovima Anatolija Pomorceva, analitičara i novinara *РБК Daily*, iz Moskve, i dr Zorane Mihajlović–Milanović, savetnika za pitanja energije i energetske sigurnosti. U njima se daje jedan utemeljen i obrazložen kritički osvrt na ceo aranžman, iz dva različita ugla gledanja.

Na kraju, tekst Žarka Petrovića, nudi skup argumenata u prilog tezi da strateško operedeljenje Srbije ne može počivati isključivo na političkom i ekonomskom vezivanju za Rusiju, što je istovremeno, bila i radna pretpostavka projekta ISAC fonda: *Praćenje rusko-srpskih odnosa*.

Tim ISAC fonda

SADRŽAJ

POGLAVLJE I:
Srbija i Rusija u savremenim međunarodnim odnosima i bezbednosnim okvirima 6

Rusija, Srbija i NATO...(*Srđan Gligorijević*) **7**
Uvod 7
Rusija i NATO: pragmatičan odnos 8
Srbija i NATO: neobičan dnevni red 10
Odnosi Rusija-NATO: neke pouke za Srbiju 12
Zaključak 14

Kavkaz: konfrontacija ili saradnja...(*Grigorij Švedov*) **15**
Izmena statusa kvo 15
Uzroci i posledice 18
Model multivektornosti u praksi 20
Posledice – kako se sa njima izboriti 21
Nova agenda? 22

Sloboda izražavanja u Rusiji – ruski masovni mediji:
Sloboda, cenzura ili samokontrola?...(*Dr Olga Sadovskaja Aleksandrovna*) **24**

POGLAVLJE II:
Rusko srpski energetski odnosi na početku 21. veka 29

Energetski sporazum Srbije i Rusije,
dve strane jedne medalje...(*Anatolij Pomorcev*) **30**
Uvod 30
Naftni deo 30
Gasni deo 32
Zaključak 33

Srpski energetski sektor – stanje
i rusko – srpski energetski odnosi danas...(*Dr. Zorana Mihajlović Milanović*) **34**
Energetski sektor Srbije – stanje 2008.g 37

Osvrt na perspektivu odnosa između Rusije i Srbije
na početku 21 veka...(*Žarko Petrović*) **45**
Uvod 45
Izazovi i trvenja u odnosima Rusije sa Zapadom 46
Problem integriteta Srbije: Rusija kao alternativa EU? 48
Ekonomski i društveni prosperitet Srbije: Rusija kao alternativa EU? 50
Zaključci 52

POGLAVLJE I:

Srbija i Rusija u savremenim međunarodnim odnosima i bezbednosnim okvirima

Rusija, Srbija i NATO

Srđan Gligorijević[1]

Uvod

Srbija je, zvanično, pristupila programu Partnerstvo za mir (i Savetu evroatlantskog partnerstva) 14. decembra 2006. godine, mnogo kasnije od većine država u tranziciji, iz Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope. Na primer, četrnaest godina kasnije od Rusije. Razlozi za odlaganje formalnog uključivanja Srbije u institucije evroatlantskog partnerstva su višestruki: izdržljivost autoritarnog anti-zapadnog režima tokom 90-tih godina prošlog veka, složeno nasleđe decenije oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji (uz jasne obaveze prema Haškom tribunalu), jedinstveno i bolno iskustvo koje je Srbija doživela sa vazdušnom kampanjom NATO 1999.godine, kao i izvestan nedostatak podrške od strane nekih država članica Severnoatlantske alijanse. Međutim, temeljnije definisanje dalje pozicije prema ubedljivijem približavanju Srbije Alijansi, i u dogledno vreme članstvu u njoj, van svake sumnje predstavlja jedan od najznačajnijih izazova srpske spoljne i bezbednosne politike, na početku 21. veka.

Pored iscrpljujućeg bombardovanja Srbije (i Crne Gore) od strane NATO, u proleće 1999. godine, koje trenutno predstavlja najveću prepreku za blagonakloniji odnos Srbije prema NATO, sadašnja nevoljna atmosfera u Srbiji u vezi sa Alijansom takođe je posledica i pogrešnih ideoloških shvatanja, emotivnog rasuđivanja, očiglednog nepoznavanja prirode, strukture i transformacije NATO, neshvatanja savremenih međunarodnih odnosa, kao i iracionalnog razmišljanja. Jedno od najraširenijih netačnih predstava, naročito podržavana od strane nekih konzervativnih političkih krugova u Srbiji, je da bi snažnija saradnja sa NATO, i kasnije članstvo u njemu, suštinski poremetili odnose Srbije sa Rusijom. Osim toga, u Srbiji postoji preovlađujuća predrasuda da je odnos Rusije i NATO oduvek bio, u najvećoj meri, neprijateljski i, samim tim, uskraćen za bilo kakav vidljivi oblik saradnje ili neko vrednije dostignuće.

Uprkos mnogim prisutnim poteškoćama, kao i dosadašnjim dvama ozbiljnim zastojima (1999. godine, i neposredno nakon rata u Gruziji 2008. godine), odnosi Rusije i NATO razvijali su se u brojnim vidovima, podstaknuti podudarnim interesima i zajedničkim izazovima. Iako su na nivou visoke politike značajne političke razlike uticale na te odnose, saradnju Rusije i NATO obeležila su zadivljujuća praktična dostignuća i pragmatični pristup nizu bezbednosnih i odbrambenih pitanja. Mnoga od tih dostignuća mogla bi da predstavljaju dobar temelj za promišljanje dalje politike Srbije prema NATO, a neki od ustanovljenih i proverenih oblika saradnje između Rusije i NATO mogli bi da posluže kao uzori i smernice za delotvornije povezivanje Srbije sa Severnoatlantskom alijansom.

1) Srđan Gligorijević je direktor analitike ISAC fonda.

Rusija i NATO: pragmatičan odnos

Rusija je razvijala svoje odnose sa NATO, od 1991. godine. Skoro deceniju nakon osamostaljenja Ruske Federacije, pitanja vezana za NATO bila su u samom središtu pažnje ruske spoljne politike.[1] Svoj današnji stav prema NATO, Rusija je ukratko iznela u nedavno objavljenom Spoljnopolitičkom konceptu (u julu 2008. godine). U njemu je navedena jasna tvrdnja da *sa stanovišta realne procene uloge NATO, Rusija smatra važnim obezbeđivanje progresivnog razvoja međusobnog delovanja u okviru Saveta Rusija-NATO, u interesu obezbeđivanja predvidljivosti i stabilnosti u evroatlantskom regionu*.[2]

Saradnja između Rusije i NATO zvanično je počela 20. decembra 1991. godine, na prvom sastanku Saveta za severnoatlantsku saradnju. Interesantno je da je tokom tog sastanka Sovjetski savez prestao da postoji. Nekoliko godina kasnije, 1994. godine, Rusija je pristupila programu Partnerstvo za mir, a već 1996. godine ruski vojnici angažovani su u Bosni i Hercegovini, rame uz rame sa svojim kolegama iz Alijanse, u mirovnoj operaciji IFOR, pod vođstvom NATO. Naredni važan korak ka uspostavljanju bliže saradnje između Rusije i NATO napravljen je u Parizu, 27. maja 1997. godine, kada je potpisan Osnivački akt o uzajamnim odnosima, saradnji i bezbednosti između NATO i Ruske Federacije. Osnivački akt je odražavao promenu bezbednosnog okruženja u Evropi i isticao posvećenost Rusije i NATO zajedničkom izgrađivanju trajnog mira u evroatlantskom regionu. Tom prilikom, ustanovljen je novi forum, pod nazivom Stalni zajednički savet.

Ovaj Savet je ustanovio okvir za saradnju, izgradnju poverenja i dogovaranje o bezbednosnim pitanjima od zajedničkog interesa, između Alijanse i Rusije. Savet se redovno sastajao na nivou ambasadora, kao i na nivou ministara spoljnih poslova i odbrane, a po potrebi, i na nivou šefova država i vlada.

Uspešna saradnja između Rusije i NATO došla je do izražaja tokom primene Dejtonskog mirovnog sporazuma i stabilizacije Bosne i Hercegovine. Osim toga, ruska misija pri NATO ustanovljena je u martu 1998. godine. Ipak, različiti stavovi NATO i Rusije o načinu rešavanja krize na Kosovu i Metohiji, 1999. godine, i čvrsto rusko protivljenje bombardovanju Srbije (i Crne Gore) doveli su do povlačenja Rusije iz Stalnog zajedničkog saveta, uzrokujući, na taj način, zastoj u radu ovog tela. Međutim, saradnja se nastavila kroz nekoliko zajedničkih aktivnosti, uključujući i učešće Rusije u mirovnoj misiji SFOR, u Bosni i Hercegovini. Konačno, nakon vrlo aktivne diplomatske uloge u završnoj fazi Kosovske krize, Rusija je učestvovala sa svojim jedinicama u misiji KFOR, od juna 1999. godine.

Uskoro nakon toga, krenulo se sa oživljavanjem ruske saradnje sa NATO, čemu je doprinelo nekoliko značajnih događaja. Na primer, istog dana (12. avgusta 2000. godine) kada se desila nesreća na ruskoj podmornici *Kursk*, NATO je ponudio pomoć u spasavanju posade. Osim toga, neposredno nakon terorističkih napada 9. septembra 2001. godine, Rusija je otvorila svoj vazdušni prostor za koalicione snage koje su bile angažovane u Afganistanu za borbu protiv Talibana, i takođe stavila je na raspolaganje važne obaveštajne podatke, kao doprinos borbi protiv terorizma. U februaru 2001. godine, NATO je, u Moskvi, otvorio Kancelariju za informacije, čija je svrha bila da poboljša uzajamno poverenje i

1) Dmitri Trenin, NATO and Russia: Sobering thoughts and practical suggestions, u *NATO Review*, leto 2007. godine, NATO, dostupno na: http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/english/art1.html

2) *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, zvanična web-stranica predsednika Ruske fedracije, dostupno na: http://www.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml

razumevanje, kao i da informiše rusku javnost o aktivnostima Alijanse i saradnji Rusije i NATO. U skladu sa povoljnim razvojem međusobnih odnosa, uspostavljen je Savet NATO-Rusija, tokom Samita NATO-Rusija, u Rimu, maja 2002. godine.

Savet NATO-Rusija čini 26 država članica NATO i Rusija, kao forum koji unapređuje mogućnosti za međusobni dijalog i delovanje u oblastima od zajedničkog interesa, zamenjujući Stalni zajednički savet. Najvažnija odlika Stalnog saveta je ta da je međusobna saradnja ustanovljena na principu jednakosti i konsenzusu između svih 27 država učesnica, što je suštinska razlika u odnosu na prethodni okvir Stalnog zajedničkog saveta, koji je delovalo prema formuli *NATO+1*.

Savet NATO-Rusija sastaje se na različitim nivoima: jednom mesečno na nivou ambasadora, dva puta godišnje na ministarskom nivou, a kada je potrebno, na nivou šefova država i vlada. Pored toga, jednom mesečno, sastaju se vojni predstavnici, a dva puta godišnje susreti se odvijaju na nivou načelnika generalštabova. Sastancima Saveta NATO-Rusija predsedava generalni sekretar NATO. U okviru Saveta NATO-Rusija, posebno su se razvijale neke oblasti saradnje: borba protiv terorizma, sprečavanje širenja oružja za masovno uništenje, unapređenje interoperabilnosti, upravljanje krizama, kontrola naoružanja, protivraketna zaštita zone operacije, reforma sistema odbrane, civilna zaštita i naučna saradnja.[1]

Skoro istovremeno sa pokretanjem rada Saveta NATO-Rusija, 2002. godine, u Moskvi je otvorena NATO vojna kancelarija za vezu, sa ciljem povezivanja Vojnog komiteta NATO i Ministarstva odbrane Rusije. Te iste godine, zajednički NATO-Rusija centar za prekvalifikaciju počeo je sa radom, pomažući višku vojnog kadra u Rusiji pri povratku u civilni život. Takođe, 2003. godine, uspostavljena je posebna direktna telefonska linija između kancelarija generalnog sekretara NATO i ministra odbrane Ruske federacije. U međuvremenu, Rusija je povukla svoj kontingent, raspoređen u mirovnim misijama na Balkanu. Tokom posete generalnog sekretara NATO, Jap de Hop Shefera, Moskvi, u aprilu 2004. godine, potpisani su sporazumi o uspostavljanju vojnih kancelarija Rusije u obe strategijske komande Alijanse. Iste godine, Savet NATO-Rusija usvojio je Akcioni plan protiv terorizma, koji je uključivao konkretne inicijative za sprečavanje, borbu i ublažavanje posledica terorističkih napada. Osim toga, 2005. godine, ministri spoljnih poslova Saveta NATO-Rusija pokrenuli su pilot-projekat obuke avganistanskog i centralnoazijskog osoblja za borbu protiv narkotika.

Rusija se, 2006. godine, učešćem fregate *Pitliviy*, aktivno pridružila antiterorističkoj operaciji u Mediteranu, *Aktivno nastojanje*, koja se odvija pod vođstvom NATO. Tokom 2007. godine, ruska Duma je ratifikovala Sporazum o statusu snaga u okviru programa Partnerstvo za mir (poznat kao PfP SOFA), a još jedna ruska fregata *Ladniy* bila je uključena u operaciju *Aktivno nastojanje*. Takođe, u aprilu 2008. godine, Rusija i NATO potpisali su dokument kojim se omogućava tranzit kopnenim putem preko ruske teritorije za ne-vojnu opremu namenjenu NATO operaciji ISAF, u Afganistanu. Povremeno, održavane su zajedničke vežbe u oblastima kao što je reagovanje na elementarne nepogode, protivraketna zaštita zone operacije, kao i potraga i spašavanje na moru. Međutim, kao posledica sukoba u Gruziji, u avgustu 2008. godine, vojna saradnja između Rusije i NATO ponovo se našla u zastoju.

1) Robert E. Hunter et al., *NATO and Russia: Bridge-Building for 21st Century, White Paper*, RAND i Institute for US and Canada, Santa Monica, 2002, 37 str.

Srbija i NATO: neobičan dnevni red

Po svemu sudeći, Srbija još uvek nije donela jasnu političku odluku da se značajnije približi NATO. O tom pitanju vlada potpuna ravnodušnost, a Vlada se ne trudi da među građanima stekne podršku za približavanje Alijansi. Podrška javnosti za članstvo Srbije u NATO, prema istraživanju *Medium Gallup*-a, obavljenom u jesen 2007. godina, je 28% ispitanih, dok se čak 55% protivi članstvu u NATO.[1] Pored toga, u Srbiji su učestale zvanične izjave o navodnoj neutralnosti države, koja nalazi svoje jedino uporište u neobavezujućoj skupštinskoj Rezoluciji o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije, usvojenoj krajem decembra 2007. godine.[2] Povodeći se nedostatkom javne podrške za dalje približavanje Alijansi, ni jedna od glavnih političkih partija u Srbiji nema na dnevnom redu članstvo u NATO. Bez obzira na to, Srbija je postepeno gradila svoju saradnju sa Alijansom, pre i posle pristupa programu Partnerstvo za mir. Međutim, ova saradnja još uvek se odvija uz oklevanje, samoograničavanje i bez entuzijazma. Kao posledica toga, Srbija koristi samo delić raspoloživih mogućnosti koji Alijansa nudi državama partnerima. U poređenju sa drugim državama članicama Partnerstva za mir, Srbija daleko zaostaje u stvaranju opipljivijeg odnosa sa Alijansom.

Prekretnica u uspostavljanju saradnje između Srbije i NATO desila se nakon demokratskih promena u Beogradu, u oktobru 2000. godine, i jasnog opredeljenja nove Vlade Srbije da deluje zajedno sa Alijansom u cilju pronalaženja mirnog rešenja krize koja je nastala kao rezultat albanske pobune na jugu Srbije, dva meseca kasnije. Od tog trenutka nadalje, posete visokih civilnih i vojnih zvaničnika Vlade Srbije sedištu NATO i Komandi združenih snaga (u Napulju) odvijale su se često i redovno. Štaviše, 4. marta 2001. godine, na vrhuncu napora za uspostavljanje poverenja i saradnje, u dogovoru sa NATO, snagama bezbednosti Republike Srbije dozvoljeno je da uđu u Kopnenu zonu bezbednosti, koja se u širini od pet kilometara proteže duž administrativne linije sa Kosovom i Metohijom, a uspostavljena je nakon bombardovanja 1999. godine. Osim toga, u Vazdušnoj zoni bezbednosti takođe je primenjeno fazno smanjenje.

Nadalje, vazdušne linije preko Srbije (i Crne Gore) za potrebe misija pod vođstvom NATO u regionu, prevashodno SFOR i KFOR, uspostavljene su 20. decembra 2002. godine. Ministar spoljnih poslova Državne zajednice Srbija i Crna Gora, Goran Svilanović zvanično je zatražio prijem u program Partnerstvo za mir, 19. juna 2003. godine. Poseta Lorda Robertsona, tadašnjeg generalnog sekretara NATO Beogradu, 26 novembra 2003. godine, tokom oproštajnog putovanja kroz države bivše Jugoslavije nesumnjivo je bila istorijski pomak napred.

Istinski izazov i veoma važan trenutak za dalje odnose između Srbije i NATO predstavljalo je izbijanje nasilja na Kosovu i Metohiji, 17. marta 2004. godini. Iznenađen, u prvom trenutku, žestinom nasrtaja ekstremnih albanskih grupa, KFOR nije reagovao dovoljno brzo na snažne napade na srpske enklave. Zahvaljujući odgovornoj akciji tri ključna čoveka u NATO (Jap de Hop Shefera, generalnog sekretara; generala Džejmsa Džonsa, vrhovnog savezničkog komandanta snaga u Evropi, kao i admirala Gregorija

1) *Javno mnjenje Srbije o evro-atlantskim integracijama*, Medium Gallup, dostupno na: http://www.atlanticcouncil.org.yu/

2) *Rezolucija Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije* doneta 26. decembra 2007. godine, dostupna na: http://www.parlament.sr.gov.yu/

Džonsona, komandanta združenih snaga u Napulju) situacija se u velikoj meri stabilizovala nakon slanja rezervnih snaga kao pojačanja već prisutnim trupama na Kosovu (u tom trenutku, oko 18,500 vojnika).

U cilju prevazilaženja institucionalnih prepreka u saradnji sa Srbijom, izazvanih kašnjenjem u njenom pristupanju programu Partnerstvo za mir, NATO je pokrenuo Prilagođeni program saradnje, u junu 2003. godine, koji je omogućio Srbiji da učestvuje u određenim aktivnostima *Partnerstva za mir*. Ove aktivnosti, u najvećoj meri, odnosile su se na obrazovanje i obuku. Prilagođeni program saradnje odvijao se tokom tri godišnja ciklusa. U međuvremenu, Srbija (i Crna Gora) je zaključila sa NATO, Sporazum o tranzitnim aranžmanima, 18. jula 2005. godine, čiji je cilj bio da unapredi logistički pristup ka trupama angažovanim u operacijama NATO na Zapadnom Balkanu, kao i vezu između njih samih.

Najdelotvorniji pozitivni korak koji je Alijansa načinila prema Srbiji, u smislu podrške reformi sistema odbrane, bilo je uspostavljanje Grupe za reformu odbrane, na inicijativu Kraljevine Norveške. Ta Grupa je osmišljena kao zajedničko telo Ministarstva odbrane Srbije (i Crne Gore) i NATO, a njeno osnivanje odobrio je Severnoatlantski savet. Grupa za reformu odbrane počela je sa aktivnostima u februaru 2006. godine. Grupom kopredsedavaju šef Direkcije za planiranje snaga NATO, i pomoćnik ministra odbrane Republike Srbije za politiku odbrane. Aktivnost Grupe za reformu odbrane organizovana je kroz plenarne sastanke i rad u okviru šesnaest radnih stolova.

Konačno, Srbija je pozvana da pristupi Partnerstvu za mir i Savetu evroatlantskog partnerstva, na NATO samitu u Rigi, u novembru 2006. godine, zajedno sa Bosnom i Hercegovinom, i Crnom Gorom. Ceremonija potpisivanja Okvirnog dokumenta održana je u sedištu Alijanse, u Briselu, 14. decembra 2006. godine.

Odmah nakon toga, NATO je otvorio svoju vojnu kancelariju za vezu pri Ministarstvu odbrane Srbije, 18. decembra 2006. godine. Cilj otvaranja NATO vojne kancelarije za vezu u Beogradu je da bude spona između Alijanse i vojnih institucija Republike Srbije, u vezi sa praktičnim pitanjima primene Sporazuma o tranzitnim aranžmanima. Takođe, NATO vojna kancelarija za vezu podržava aktivnosti Srbije u programu Partnerstvo za mir, kao i rad Grupe za reformu odbrane.

Vuk Jeremić, ministar spoljnih poslova Srbije, predstavio je Prezentacioni dokument, u sedištu NATO, 5. septembra 2007. godine, devet meseci nakon što je Srbija bila pozvana da se priključi programu Partnerstvo za mir. Za razliku od Prezentacionih dokumenata ostalih država Zapadnog Balkana, ovaj koji je predstavila Srbija, ne sadrži jasno izraženu nameru države da postane članica NATO.

Naročito važno za dalje korake u pogledu unapređenja odnosa Srbije sa Alijansom, bilo je potpisivanje Sporazuma o bezbednosti informacija sa NATO, od strane Dragana Šutanovca, ministra odbrane Republike Srbije, i Jap de Hop Shefera, generalnog sekretara Alijanse, 1. oktobra 2008. godine, u sedištu NATO. Štaviše, ovom prilikom, ministar Šutanovac se obratio Severnoatlanskom savetu. Potpisivanjem Sporazuma o bezbednosti informacija sa NATO, Srbija je otklonila značajnu prepreku u svojoj saradnji sa Alijansom, koja je otežavala formalnu i dinamičniju evroatlansku integraciju Srbije.

Nažalost, kao posledica odluke ministara odbrane država članica NATO, donete na sastanku 12.-13. juna 2008. godine, da podrže nove zadatke NATO na Kosovu i Metohiji, koji podrazumevaju pomoć u izgradnji Kosovskih bezbednosnih snaga, Vojska Srbije je prekinula sastanke na visokom nivou sa KFOR.[1]

Odnosi Rusija-NATO: Neke pouke za Srbiju

Iako Rusija i NATO, do sada, nisu razvili čvrsto *strateško* partnerstvo, bez sumnje su razvili zavidno *pragmatično* partnerstvo. Sasvim sigurno, iskustva iz skoro dve decenije dugog procesa građenja odnosa Rusije sa Severnoatlanskom alijansom mogu biti, u velikoj meri, veoma korisna za unapređenje odnosa Srbije sa NATO.

Neko može da se nađe u zabludi potcenjujući dostignuća Stalnog zajedničkog saveta i Saveta NATO-Rusija, kao i celokupne saradnje između Rusije i Alijanse. Međutim, kao što je gore pomenuto, postoji bogata istorija ovog odnosa. Štaviše, ostaje činjenica da bi bez Stalnog zajedničkog saveta i Saveta NATO-Rusija, odnosi između ova dva činioca, tokom poslednjih sedamnaest godina, bili manje predvidljivi, manje usmeravani i manje kooperativni. Stoga, rezultat bi, u svakom slučaju, trebalo oceniti kao pozitivan.

Sa svoje strane, Srbija bi trebalo ozbiljno da razmotri konstruktivne i praktične aspekte saradnje Rusije i NATO, i uzme u obzir dragocena dostignuća iz dosadašnjeg odnosa Rusije i NATO, primenjujući ih na odgovarajući način, u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima. U svom odnosu prema NATO, Srbija bi trebalo mnogo da radi kako bi dostigla nivo i opseg saradnje koji je Rusija dostigla sa Alijansom, do sada.

Uopšteno gledano, bilo bi korisno za Srbiju da usvoji pristup umnogome primenjivan u odnosima Rusije prema NATO: pažljivo se odnositi prema preuzetim obavezama i postavljenim ciljevima saradnje, trudeći se da suštinske teškoće i prepreke budu značajno potisnute, a da praktična saradnja bude razvijena u najvećoj mogućoj meri, gde god je to moguće. Uprkos činjenici da je Srbija razvila široku saradnju sa NATO, i dalje postoji prostor za unapređenje, čemu bi neka iskustva Rusije bila naročito korisna.

Rusija je bila jedna od vodećih država ne-članica NATO koje su dale konkretan doprinos mirovnim operacijama pod vođstvom NATO, pridružujući se misiji IFOR u Bosni i Hercegovini, od 1996. godine, i produžujući učešće u SFOR misiji, sve do 2003. godine.[2] Nakon raspoređivanja misije KFOR, takođe pod vođstvom NATO, na Kosovu i Metohiji, juna 1999. godine, Rusija je svojim kontigentom značajno doprinela delovanju te misije, sve do povlačenja 2003. godine.

Pored toga, Rusija je bila prva država ne-članica NATO koja se pridružila operaciji zajedničke odbrane, uspostavljenoj na osnovu člana 5. Severnoatlantske povelje, kada je 2006. godine ruska fregata *Pitliviy*

1) Opšte uvodne napomene generalnog sekretara NATO, Jap de Hop Shefera, na sastanku Severnoatlanstkog saveta sa državama van NATO koje učestvuju u misiji KFOR, NATO, 12. jun 2008. godine, http://www.nato.int/docu/speech/2008/s080612a.html; General Ponoš u Kopnenoj zoni bezbednosti,Ministarstvo odbrane Republike Srbije, 28. avgust 2008. godine, http://www.mod.gov.rs/novi_eng.php?action=fullnews&id=1065

2) Paul Fritch, The NATO-Russia partnership: More Than Meets the Eye, u *NATO Review*, leto 2007. godine, NATO,dostupno na: http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/english/analysis1.html

uključena u pomorsku protivterorističku operaciju *Aktivno nastojanje*, u Mediteranu. Još jedna ruska fregata, *Ladniy*, uključena je u ovu operaciju, 2007. godine.

Srbija se još uvek drži veoma uzdržano u pogledu učešća u mirovnim operacijama. Njeno učešće u UN mirovnim misijama je upadljivo simbolično, s obzirom da u njima učestvuje tek sa nekoliko posmatrača u Liberiji i Obali slonovače, kao i šestočlanim medicinskim timom, u Demokratskoj Republici Kongo. Za razliku od ostalih država članica Partnerstva za mir, Srbija još uvek nije prepoznala važnost doprinosa mirovnim operacijama, kao izuzetnom spoljnopolitičkom sredstvu. Samim tim, Srbija ostaje jedna od retkih država Partnerstva za mir koja do sada nije učestvovala ni sa posmatračima, ni sa trupama u nekoj operaciji pod vođstvom NATO.

Rusija je otvorila svoju misiju pri NATO, u martu 1998. godine. Deset godina kasnije, Srbija još uvek nema uspostavljenu misiju pri NATO. Informacija o odluci Vlade Srbije da otvori misiju pri NATO, objavljena je 3. novembra 2008. godine.[1] Međutim, između ovog početnog koraka i istinskog početka rada misije proći će izvesno vreme, uz još nekoliko uslova koji će morati biti ispunjeni. Na primer, Srbija još uvek nije potpisala Sporazum o statusu misija i predstavnika trećih država pri NATO. Odlaganje operacionalizacije misije Srbije pri NATO stavlja Srbiju u veoma nepovoljan položaj, u trenutku kad bi joj bio neophodan otvoren i direktan kanal za komunikaciju sa Alijansom, o velikom broju pitanja koja se tiču njenog nacionalnog interesa.

Iako je NATO otvorio svoju vojnu kancelariju za vezu u Beogradu, u decembru 2006. godine, sa mandatom da se bavi isključivo vojnim temama, naročito delikatni odnosi između Srbije i Alijanse zahtevaju veće napore javne diplomatije, koji bi mogli biti ostvareni kroz neki mogući civilni deo vojne kancelarije za vezu, ili kroz posebnu celinu po ugledu na NATO kancelariju za informacije u Moskvi. Kao i u Moskvi, svrha takvog rada bila bi da unapredi međusobno poverenje i razumevanje između Srbije i Alijanse, kao i da pomogne informisanju javnosti u Srbiji o temama koje se odnose na NATO.

Dok je Rusija već uspostavila svoje vojne kancelarije u obe strategijske komande Alijanse (u Monsu i Norfolku) i uputila svoje vojno osoblje u neka tela Partnerstva za mir, Srbija još uvek nije odredila svoje vojno osoblje ni na jedno od mesta u integrisanoj komandnoj strukturi ili institucijama Alijanse, koja su dostupna državama članicama programa Partnerstvo za mir. Ovo je slučaj i sa Višim kursom u NATO koledžu u Rimu. To je vrhunski šestomesečni kurs namenjen polaznicima koje očekuje imenovanje na istaknute položaje u civilnoj i vojnoj strukturi NATO, kao i na dužnosti vezanim za NATO u nacionalnim ministarstvima odbrane i spoljnih poslova. Rusija je redovno slala svoje polaznike na taj kurs, dok Srbija, iako pozivana, to do sada nije učinila. Na taj način, ona ostaje jedina država članica Partnerstva za mir koja nije imala svog polaznika na Višem kursu NATO koledža.

Ruska Duma je, 2007. godine, ratifikovala Ugovor o statusu snaga u programu Partnerstvo za mir (poznatiji kao PfP SOFA), koji omogućava izvođenje zajedničkih vežbi i obuke, u okviru programa Partnerstva za mir. Srbija još uvek nije potpisala ovaj važni ugovor.

1) Web-stranica Ministarstva spoljnih poslova Srbije, 3. novembar 2008. godine, http://www.mfa.gov.yu/Bilteni/Engleski/b031108_e.html#N2

Zaključak

Bezbednosno okruženje Srbije i njene unutrašnje političke i bezbednosne prilike ne dozvoljavaju joj da ostane van glavnog toka evroatlanskih integracija. Jedini razumni put Srbije leži u saradnji, uzajamnom razumevanju i uključivanju u širu evroatlansku zajednicu. Štagod da se desi, Srbija i region ne mogu da izbegnu svoju evroatlansku budućnost. Mogu samo ići ka tom cilju sporije ili brže. Nedavni događaji na Južnom Kavkazu, koji su ocrtali jasnija strateška određenja u evroatlanskoj zoni, uz jasnu evroatlansku orijentaciju svih suseda Srbije, ističu neophodnost i važnost uobličavanja nove politike odnosa Srbije prema glavnim evroatlanskim institucijama. Imajući to u vidu, Srbija bi trebalo da se ugleda na Rusiju kao državu koja je gradila specifične odnose sa NATO, rukovodeći se konkretnom korišću za svoje nacionalne interese. U toj nameri, Srbija može da upotrebljava i prilagođava svojim potrebama i mogućnostima, ideje, koncepte, pristup, kao i iskustva koje je Rusija do sada koristila i unapređivala. Istovremeno, potrebno je podići svest u Srbiji o dostignućima, obimu i intenzitetu saradnje Rusije sa NATO. Uz to, postoji potreba za objašnjavanjem činjenice da približavanje i moguće članstvo Srbije u NATO ni na koji način ne može biti štetno za Rusiju. Za te napore, kao i za celu evroatlantsku integraciju države, Srbiji su potrebni temeljno informisani donosioci odluka, koji bi trebalo da čine hrabrije korake i povedu, a ne kao do sada, slede prilično iskrivljeno javno mnjenje.

Kavkaz: konfrontacija ili saradnja

Grigorij Švedov[1]

Izmena statusa kvo

Šta se desilo između 7. i 12. avgusta 2008. godine, u Južnoj Osetiji i Gruziji? Na to pitanje postoji nekoliko tačaka gledišta. Očigledno je samo to da je *status quo* u regionu bio ne samo srušen, već su se u potpunosti izmenile slike Kavkaza i spoljnopolitičkih strategija koje su se ranije odnosile na Kavkaz. Neminovno uprošćavajući, predstavićemo nekoliko pogleda na događaje. Takođe, pokušaćemo da podvučemo kako osnovne zablude i stereotipe, tako i određene realnosti i tumačenja događaja. Korespondenti *Kavkaskog čvora* su za vreme, kao i dugo pre tih događaja, radili u Tbilisiju, Chinvalu (i selima Južne Osetije), kao i u Moskvi.[2]

Šta se videlo iz Južne Osetije? *Gruzija nas je opet napala. A mi smo već izvojevali svoju nezavisnost. Međunarodna zajednica je ćutala*[3] *kada su civili ginuli i kada je grad bio rušen.*[4] *Zapad je otvoreno podržao Tbilisi. Rusija nas je spasla od Gruzije, iako je njenoj vojsci previše dugo trebalo da stigne do Chinvala, ona je konačno priznala naše pravo na samoopredeljenje, što smo dugo pokušavali da dobijemo. Predsednik i celo njegovo okruženje su pobegli, a nas su spasli dobrovoljci. Bez njih bismo bili uništeni. Rusija je jasno stavila do znanja Gruziji da sa njom mora da računa. Šteta što njena vojska nije stigla do Tbilisija. No, i bez obzira na to, mi smo naplatili Gruziji paljenjem gruzinskih kuća u enklavama i napadima unutar Gruzije u tampon zoni.*[5]

Nešto uravnoteženija slika izgleda ovako: redovna vatra[6] sa gruzinske strane se pojačala, pošto je Saakašvili proglasio prekid vatre. Civili su morali da provedu nekoliko dana u podrumima,[7] odakle se nije mnogo videlo. Mobilne komunikacije su radile sa prekidima (ruski mobilni operateri su bili blokirani) a glasine o potpunom razrušenju glavnog grada, kao i o hiljadu i po mrtvih brzo su se raširile među građanima. Mnogim žiteljima Južne Osetije poginuli su rođaci, a skoro svima su poginuli neki od prijatelja i zato su se priče o zverstvima gruzinskih vojnika brzo raširile i još uvek se šire.[8] Predsednik Kokoiti i većina bezbednosnih, odbrambenih i policijskih zvaničnika pobegla je iz glavnog grada (sa

1) *Grigorij Švedov* je glavni urednik Internet Agencije 24-7, *Kavkaski čvor* http://www.kavkaz-uzel.ru, i član Upravnog odbora NVO *Međunarodnog društva Memorijal*. Kratka verzija na engleskom jeziku dostupna je na: http://www.caucasianknot.info, većina hiperlinkova u fusnotama su u materijalima na ruskom jeziku, ali se neki mogu naći i na engleskom.

2) Autor članka je istovremeno imao vezu sa Gruzijom i Osetijom i razgovarao je sa akademskim krugova Stanforda, i Harvarda, kao i sa ekspertima i zvaničnicima iz Vašingtona, Njujorka i San Franciska.

3) Svedočenje Lire Chobrebove, predsednice Asocijacije žena Južne Osetije za demokratiju i ljudska prava, koja je preživela rat u Južnoj Osetiji u Chinvalu: http://www.youtube.com/watch?v=9iyXELH1YVI , http://www.youtube.com/watch?v=qYDSUHt9O_A

4) Larisa Sotijeva, NGO *International Alert*, ispričala je priču o civilima koji su bežali iz grada, a objavila ju je Međunarodna organizacija za izveštavanje o ratu i miru (IWPR).

5) Takozvana "tampon zona", bila je teritorija na granici Južne Osetije i Gruzije, koja je bila okupirana od strane ruskih trupa; Kontrola nad pljačkašima nije bila pažljiva, a u mnogim mestima su ruski vojnici i sami pljačkali. U situaciji nesigurnosti jedan broj osetinskih trupa pljačkao je sela i naselja regiona, pa čak i novinare. Na primer, Margariti Ahvledjani iz Tbilisija, je pod pretnjom smrti oduzeto vozilo i oprema.

6) *Kavkaski čvor* održava hroniku od 2004. g, koja uključuje događaje u Južnoj Osetiji, do danas, http://kavkaz-uzel.ru/newstext/ourannounce/id/1017941.html. Imajući u vidu da vojna konfrontacija u regionu traje veoma dugo, iznenađuje raširen termin *zamrznuti konflikt*;

7) Rat u Južnoj Osetiji: sećanja svedoka, 14. avgust 2008. g, http://www.kavkaz-uzel.ru/analyticstext/analytics/id/1228369.html

8) Ovo mišljenje je bilo raširen među građanima Chinvala makar do kraja novembra; Autor članka je lično naišao na ovo stanovište;

nekoliko značajnih izuzetaka). Dobrovoljci su, svakako, odigrali ključnu ulogu u ratu, što je dovelo do rasta popularnosti opozicije. Gruzinska sela su praktično potpuno bila uništena, a žitelji su ih napustili. Uvođenje ruske vojske dovelo je do toga da su operacije bile prenete na gruzinsku teritoriju, što je spaslo živote najvećeg dela mirnog stanovništva Južne Osetije.

Šta se videlo iz Tbilisija? *Mi smo uspostavljali teritorijalnu celovitost zemlje, dok je Rusija uletela u našu zemlju i okupirala prvo Chinvalski rejon*[1] *a potom Gorinski rejon, bombardujući gradove i ubijajući civile. Kretala se unutar zemlje koristeći čečenske trupe, notorne "kaznene odrede".*[2] *S kojim pravom je Rusija to uradila? Mi smo bili podvrgnuti informacionim napadima i prave informacije nisu bile dostupne. Zapad nam nije pomogao, izdao nas je plašeći se da pokvari svoje odnose sa Rusijom. Zvaničnici međunarodnih organizacija izjavili su svoju podršku mnogo kasnije nego što je bilo potrebno, ali bolje ikad nego nikad. Predsednik Sarkozi je zauzeo pro–rusku poziciju, a predloženi plan Medvedev–Sarkozi nije prihvatljiv. Spomenici kulturnog nasleđa bili su uništeni, a pljačka je rasprostranjena. Gruzinske kuće u Chinvalskom rejonu masovno su spaljivane.*[3] *Ali, cela nacija je ujedinjena u podršci politici Predsednika.*

Isključivo pravno gledano, uspostavljanje teritorijalne celovitosti ne može se smatrati dovoljnim osnovom za početak vojnih akcija. Rusija i Gruzija potpisale su ugovore na osnovu kojih su bila formirana politička tela za pregovore i vojna tela u Južnoj Osetiji (sa učešćem ruskog, gruzinskog i južnoosetinskog bataljona). Njihov rad nije bio efikasan, ali pokušaji da se stvore druga tela su bili bezuspešni. Gruzinska strana je prestala da učestvuje u jednom od tih tela (organu za pregovore) ali nije otkazala ugovore i, samim tim, napadom na ruske mirotvorce izazvala je na sebe neminovnu agresiju. Sa te tačke gledišta, ruska vojska nije morala da stane u tampon zoni. Borci čečenskog bataljona *Istok* stvarno su učestvovali u ratu. Bombardovanje Gruzije nije bilo precizno, što je dovelo do civilnih žrtava. Nacionalna gruzinska televizija je radila i informacije su bile dostupne, ali su bile pune preterivanja. Internet resursi su bili podvrgnuti sajber napadima i mnogi su bili *obarani* ili blokirani (internet web-sajtove uglavnom čita javnost van Gruzije). Osećaj informacionog vakuma je stvoren ruskom i gruzinskom medijskom propagandom, kojoj, uglavnom, nije bilo moguće verovati. Entuzijazam i mobilizacioni potencijal u prvim danima bio je zamenjen strahom da ruska armija može da osvoji Tbilisi. Opozicija, uključujući i najpomirljivije delove, zaklela se na vernost zvaničnicima, ali je, uprkos tome, mobilizacioni potencijal, za razliku od onog u Južnoj Osetiji ostao vrlo nizak.

Ono što je viđeno iz Moskve toliko je široko poznato, da cemo ga samo kratko pomenuti: *Jadna Južna Osetija bila je podvrgnuta izdajničkom napadu (smišljeno preduzetnom za vreme početka Olimpijade u Pekingu, i predizborne kampanje u SAD) od strane Gruzije, genocidu osetinskog naroda i zločinima protiv čovečnosti.*[4] *Rusija je bila prinuđena da donese odluku o sprovođenju operacije* Prinuđivanje miru. *Putin je pravi nacionalni lider koji neće dozvoliti zlo nad svojim ljudima. Rusija je pokazala čitavom svetu da sa njom mora računati; vojska koju je obučavao NATO i zapadne zemlje bežala je od ruskih vojnika.*

1) Uobičajeno ime za Južnu Osetiju u Gruziji;

2) Vojnici diviziona *Istok*, koji su učestvovali u ratu, često su ispoljavali preveliku brutalnost tokom sprovođenja specijalnih operacija u prošlosti, uključujući u selu Borožinovskaja, na granici između Čečenije i Dagestana.

3) Kavkaski čvor je uspeo da snimi svedočenja žitelja iz gruzinskog sela Avnevi, koji, kao i u drugim mestima, do danas ne mogu da se vrate posle izbeglištva iz Južne Osetije; http://www.youtube.com/watch?v=HiFugMcYZbE&feature=user

4) 11. avgusta 2008.g, Sara E Mendelson, direktor *Inicijative za ljudska prava i bezbednost* i Viši naučni saradnik na programu Rusija i Evroazija pri *Centru za strategijske i međunarodne studije* u Vašingtonu već je dala precizne argumente u vezi sa korišćenjem termina *genocid* i posledicama događaja u Južnoj Osetiji. http://www.csis.org/component/option,com_csis_pubs/task,view/id,4748/type,3/

Objektivna ocena činjenica bila je predstavljena samo od strane uskog kruga stručnjaka. Međunarodno društvo *Memorial* i Sergej Kovalev izašli su u javnost sa izjavama drugačijim od zvaničnih.[1] Javnost je bila podeljena na dve nejednake grupe. Dok je apsolutna većina, uključujući nekoliko istaknutih lidera opozicije pratilo medijsku propagandu i podržavala pro–osetinsku poziciju, dotle je manjina zauzela pro–gruzinsku poziciju. Praktično nije bilo uravnoteženog mišljenja, sa retkim izuzetkom dokumenata *Human Rigths Watch*-a, zajedno sa *Memorial* centrom za ljudska prava.[2] Predsednik Medvedev je iskoristio mobilisano raspoloženje društva i produžio predsednički mandat sa četiri na šest godina, objasnivši da će se promene u Ustavu ticati tek sledećeg Predsednika.[3]

Konačno, iz Vašingtona se videla neproporcionalnost primene sile protiv Gruzije – *jadne žrtve ruskog post–imperijalnog sindroma*, nedoslednost principa koje je predsednik Medvedev deklarisao u odnosu na činjenice na terenu, pro-ruske radnje Sarkozija i *beskičmena* pozicija Evrope, pa čak i NATO, koji nije težio uvođenju sankcija. U fokusu nije bila vidljiva Južna Osetija, već se ovaj toponim često menjao frazom: *teritorijalna celovitost Gruzije* i *Agresor*. Može se čak reći da je većina javnosti smatrala Rusiju za agresora.

I stvarno, pozicija predsednika Buša i zvaničnika uopšte, na vrhuncu izborne kampanje, bila je slaba, čak i uz jasne anti–ruske izjave Kondolize Rajs. Te izjave, međutim, nisu imale nikakve posledicei, po prvi put, slabljenje SAD na međunarodnoj sceni bilo je očigledno. Mediji u SAD predstavljali su situaciju uglavnom u okvirima gorepomenutih interpretacija događaja, ali je bilo i dosta objektivnog izveštavanja. Objektom ruske propagande bio je prilog prorepublikanske kompanije *FOX*, koji je prikazao intervju svedoka početka rata – mlade Osetinke i njene tetke. Oni su opisivali kako je Gruzija napala na Južnu Osetiju, dok ih je voditelj nekoliko puta prekidao, ali su u svakom slučaju imali poduži nastup, u direktnom prenosu. Na*YouTube*, prilog je gledalo preko milion korisnika, a na ruskoj televiziji bio je preveden na ruski, kako bi se demonstrirala američka cenzura.[4] Negativna percepcija ruske pozicije u tom ratu informacijama bila je preovlađujuća, a retki objektivni glasovi su se mogli čuti iz SAD. Na primer, Etan Cukerman, iz Berkman centra (Harvard) predstavio je uravnoteženu analizu tog rata informacijama.[5]

Od prvih dana, ponovo su počele diskusije o sličnom ili istom scenariju ruskog delovanja na Krimu (koji je pripao Ukrajini, tokom vladavine Hruščova SSSR-om) i baltičkim državama, gde takođe živi veliki broj ruskih državljana[6]. Čak i za visoko rangirane savetnike oba američka predsednička kandidata, MekKejna i Obamu, taj rat je odjednom postao deo izborne kampanje i oba kandidata su izdali desetine izjava, bez velike razlike u suštini, s tim što je Obama insistirao na humanitarnom i mirnom aspektu, dok je MekKejn pozivao na izolaciju Rusije.

---

1) Sergej Kovalev, *It Is Necessary to Stop Russian Aggression in Georgia*, (Potrebno je zaustaviti rusku agresiju u Gruziji) 17/8/2008 http://kavkaz-uzel.ru/newstext/news/id/1227343.html, *Memorial* traži prestanak rata u Južnoj Osetiji 8/8/2008, http://www.kavkaz-uzel.ru/newstext/news/id/1226843.html

2) Pripremljeno od strane Tatijane Lokšine i Aleksandra Čerkasova, Zaštitnici ljudskih prava: Žitelji gruzinskih sela u Južnoj Osetiji nisu zaštićeni, 11. septembra 2008. g; http://www.kavkaz-uzel.ru/newstext/news/id/1228807.html

3) Čitaj: Putina. Prema stanju stvari u novembru 2008.g, nema sumnje da će Putin biti sledeći predsednik.

4) Preciznu analizu je dao Jevgenij Morozov, osnivač agencije *Politeme ,Polymete, Russian bloggers go after YouTube,* 21 August 2008, San Francisco Chronicle, cited: http://eng.kavkaz-uzel.ru/analyticstext/enganalytics/id/1227779.html. Različitosti u prevodu i originalnoj verziji dostupne su na: http://www.youtube.com/watch?v=Bm745nPZm5I

5) Nerazumevajući *cyber* rat , Ethan Zuckerman , 16 August 2008, http://eng.kavkaz-uzel.ru/analyticstext/enganalytics/id/1229078.html

6) Brilijantnu prezentaciju te teme načinio je poznati istraživač Gari Lapidus na okruglom stolu koji je hitno organizovan na Univerzitetu Stanford, od strane Normana Naimarka, direktora programa *Stanford's Overseas Studies*, 14 avgusta 2008.g.

Šta se u stvari desilo? Posle nekoliko propalih pokušaja, Gruzija je rešila da konačno sprovede specijalnu operaciju. Ta odluka je podrazumevala žrtve među civilima i moguće učešće Rusije. Zbog toga je izvesni broj predstavnika *uslovnog Zapada*[1] upozoravao Gruziju protiv takve odluke i protivio se davanju Gruziji Akcionog plana za članstvo u NATO.[2] Specijalna operacija je propala,[3] a učešće Rusije je postalo neizbežno. Period do trenutka delovanja, koju su ruske vlasti sačekale dozvolila im je da spekulišu sa terminom *genocid*, što je još više otežalo zadatak međunarodne zajednice, koja je i bez toga bila zamršena u protivrečnostima. Letargična konfrontacija između Rusije i Gruzije pretvorila se u informacioni rat, koji se završio porazom Rusije.

Međutim, u domenu realpolitike i na bojnom polju, Rusija je ostvarila upečatljivu pobedu, koju su donekle pomračili njeni tradicionalni prijatelji. Ni Šangajska organizacija za saradnju, ni Belorusija i Jermenija nisu priznale nezavisnost Abhazije i Južne Osetije. Međutim, to nije nikako uticalo na novi koordinatni sistem, koji je Rusija formirala u avgustu 2008.g. Otvorena su pitanja ko će pobediti u igri prema novim pravilima? Makedonija i oni koji je podržavaju? Šri Lanka i njena dijaspora? Nagorno–Karabah i Jermenija ili njihovi protivnici?

Uzroci i posledice

Politika izolacionizma, koju su obe strane u Hladnom ratu aktivno koristile, teško se mogla opravdati na kraju milenijuma. Države koje su postale *otpadnice*, kao rezultat ove aktivnosti, ne samo da su opstajale, već su i počele aktivno da sarađuju jedna sa drugom u 21. veku.[4] Rat u Južnoj Osetiji i Gruziji zadao je još jedan udarac izolacionizmu. I Abhazija i Južna Osetija, koje su obe dobile *de facto* nezavisnost od Gruzije na kraju prošlog veka, bile su priznate od strane Rusije i Nikaragve u prvoj deceniji 21. veka. Čak iako lista država koje su priznale pravo Abhazije i Južne Osetije na samoopredeljenje ne poraste značajno, ne sme se potceniti značaj tog priznanja od strane više od jedne države. Saradnja koja je do sada bila ograničena na trgovinu i retoričku podršku će, očigledno, sada postati i diplomatska. U stvari, učešćem u Ženevskom pregovaračkom procesu, zajedno sa drugim učesnicama, Južna Osetija i Abhazija više nisu *otpadnice*.

Kosovo je postalo zamka za *uslovni Zapad*. Priznanje Kosova od strane nekoliko država, ali ne i od strane Ujedinjenih Nacija stvorilo je presedan koji se ne može ignorisati. Možemo da vidimo kako su protivnici

1) Pojam *Zapad* (Occident) je počeo da gubi svoje značenje u 20. veku, i konačno je izgubio u ovom.. Možemo li danas smatrati da je Poljska ili Srbija deo zapada? Postoji li još pojam *Zapadna Evropa* u političkom sistemu koordinata? Da li su Bosfor i Dardaneli prestali da budu granica između Zapada i Istoka? Odgovori na ova pitanja su očigledni, ali, u isto vreme, ne koriste se u političkom domenu, zbog oštre konfrontacije ne na granicama takozvanog *Zapada*, već unutar samog Zapada i unutar suprotnog tabora. Taj model je bio ispitivan na primeru Starog Rima, koji je potpao pod uticaj svojih kolonija i izgubio svoj identitet; rezultati istraživanja o ekstrapolaciji rimskog modela do 21. veka nije poznat autoru, pa će koristiti termin *uslovni Zapad*, koji implicira sistem koordinata koji je još uvek u upotrebi u 2008. g, ali se očigledno istrošio.

2) Dan pre krize u Južnoj Osetiji u CDDRL, na Univerzitetu Stanford organizovana je neformalna diskusijja od strane Majkla MekFaula (u tom momentu visokorangiranog savetnika u predizbornoj kampanji Baraka Obame) o pitanju u vezi sa mogućim izborom za Gruziju između teritorijalnog integriteta i članstva u NATO. Neki učesnici diskusije su smatrali da je izbor pragmatičan, dok je pristup pokušaju da se postigne oba bio nedostižna utopija.

3) Stvarna kontrola Južne Osetije od strane gruzinskih trupa vodila bi blokadi tunela Roki, jedinog puta ka Rusiji i, samim tim, analogna kopnena operacija ne bi bila moguća.

4) Libija i Venecuela, Belorusija i Sirija sarađivale su sa Rusijom; nepriznate Abhazija i Južna Osetija i Pridnestrovlje su sarađivale ne samo sa Rusijom nego i između sebe, koristeći model saradnje levih lidera latinoameričkih zemalja.

uslovnog Zapada već počeli, ili će uskoro početi, da prate taj primer. Ruska politička elita je razmatrala taj slučaj u cilju vođenja diskusije o pravu naroda na samoopredeljenje i beskorisnog poređenja sličnosti i razlika među regionima, ali ga je u praksi koristila kao izgovor za razvijanje sličnog modela.[1]

U isto vreme ogromna opasnost za međunarodnu zajednicu leži u pristupu priznanju državnosti pojedinih regiona, na osnovu istorijski stvorenog principa jednostrane izjave volje jedne države. U jednopolarnom svetu, koji je administracija predsednika Buša razrušila,[2] još uvek je postojala mogućnost dominacije putem pozicioniranja država kroz koalicije (na primer NATO) koje bi legitimizirale ili delegitimizirale pojedine odluke i čak i teritorijalne entitete.[3] Međutim, u današnje vreme, monopol na takve koalicije je narušen. Anti–američka koalicija latinoameričkih zemalja nema manje legitimiteta da prizna pojedini teritorijalni entitet od članica EU ili NATO. Rusija i Nikaragva nemaju manje prava na priznanje Abhazije i Južne Osetije od francuskog i nemačkog prava na priznanje nezavisnosti Kosova. Broj država koje priznaju prestaje da bude odlučujući, jer je uz uspešnu diplomatiju, taj broj samo pitanje vremena.

Zamagljivanje polarnosti, tj. crno-bele dihotomije perioda Hladnog rata, neminovno je dovelo do situacije kada članstvo u koaliciji ili neformalnoj grupi, ujedinjenoj oko takvog lidera kao što su SAD, ne znači odsustvo mogućnosti za bliske odnose sa liderom suprotnog tabora, na primer, sa Rusijom. Bez obzira na neuporedivost resursa NATO i Organizacije ugovora o kolektivnoj bezbednosti, EU i Zajednice nezavisnih država, GUAM-a (Organizacije koja okuplja Gruziju, Ukrajinu, Azerbejdžan i Moldaviju) i Šangajske organizacije za saradnju, ključni faktor nije konfrontacija između *uslovnog Zapada* i njegovih protivnika, nego interakcija između grupa i koalicija i prilika da se utiče na države članice grupa i koalicija.

Tokom poslednjih sedam godina, tako moćan igrač kao što su SAD, pokazale su napredak u Centralnoazijskom i Kavkaskom regionu i stvorili, među ruskim *paničarima*, imidž svoje dominacije i vođstva u ovih regionima,. Netačnosti takvih ideja bile su raspršene događajima u avgustu 2008.g. U toku tih pet dana, ništa nije sprečilo Rusiju da uništi sve napore koje su SAD učinile da ponovo stvore državnost Gruzije i razviju ovaj region. Štaviše, to je bila dobra prilika da se pokažu ruske veštine korišćenja bliskih odnosa sa liderima EU i čak državama članicama NATO, na čiju je podršku Vašington tako neopravdano računao.

Kao rezultat, model koji su SAD razvile u Gruziji je bio uništen, a adekvatna reakcija nije sledila, ni od strane SAD, niti njenih satelita. Osim toga, počev od septembra 2007.g. gruzinski politički sistem je ubrzano počeo da kopira onaj kakav je u Rusiji,[4] te su SAD morale da formiraju odnose sa Gruzijom u

1) Gordon Bardos (Harriman Institute, New York): *Po pitanju prava naroda na samoopredeljenje, međunarodna zajednica primenjuje politiku dvojnih standarda*; Rasprava o principu priznanja: http://www.kavkaz-uzel.ru/analyticstext/analytics/id/1205785.html .

2) Svojom neefikasnom politikom Bušova administracija je uništila prvenstvo SAD, do mere da ono nije više primetno.

3) Kao uspešni primeri te delegitimizacije mogu se uzeti u obzir Slovačka, Srbija i Crna Gora i sl.

4) Problem se tiče autoritarizma u vladi i ograničenja sloboda, koje su postale realnost u Rusiji, počev od 2000.g. i koje su takođe pokazane u Gruziji u proteklih 11 meseci. Autor je lično prisustvovao velikim i masovnim kršenjima prava tokom poslednjih predsedničkih izbora, koje su pratila kršenja tokom potonjih parlamentarnih izbora. Takođe, *Ivar Dale, Aage Borchgrevink, Norwegian Helsinki Committee/Human Rights Centre of Georgia* Vanredni parlamentarni izbori u Gruziji. http://eng.kavkaz-uzel.ru/analyticstext/enganalytics/id/1217495.html. Kulminacija sličnosti je bila vidljiva u pravnom aspektu proglašenja rata u obe zemlje, koji je potpuno bio izuzet iz pravne sfere. Problem se tiče procedure donošenja odluka o početku vojnih operacija, prvo u Gruziji, a onda i u Rusiji.

okvirima kakvi su u Rusiji.[1] Poraz SAD u Gruziji nije bio rezultat radnji Rusije, koje su bile predvidive, već posledica radnji Gruzije, koja je krunisana porazom njenog demokratskog razvoja.

Takvo mešanje uticaja[2] oslabilo je vodeće aktere (SAD nisu mogle da nateraju svoje partnere da utiču ozbiljno na Rusiju, a Rusija nije mogla da dobije podršku od svojih partnera u priznanju Abhazije i Južne Osetije) do te mere da je potencijal aktera koji nikada nisu imali nikakav uticaj na ključna pitanja ili čak nisu postojali na mapi pre 20 godina, značajno porastao. I što usmereniji budu napori za razvijanje sopstvenih interesa ovih subjekata, pogotovu interesa saradnje sa svim državama, više će koristi političari iz tih subjekata doneti svojim zemljama.

Model multivektornosti u praksi

Uzmimo, na primer, dve republike bivšeg Sovjetskog saveza: Kazahstan i Azerbejdžan koji su očigledni lideri u razvoju na post–sovjetskom prostranstvu. Njihov razvoj ne zavisi samo od profita od nalazišta energenata, nego i od multivektorne politike, koja je omogućila ovim državama da budu mnogo uspešnije od Gruzije i Jermenije koje su odabrale jednovektornu orijentaciju (prema Zapadu, odnosno Rusiji).

Bez obzira na značajno nazadovanje odnosa sa Rusijom, Azerbejdžan je uspeo da zadrži odnose sa njom. To implicira mogućnost bliske saradnje kada postoji potreba jedne od strana.[3] Saradnju i sa Turskom, kao i sa Rusijom, razvija ne samo u ekonomskoj i političkoj, već i u kulturnoj sferi,[4] takođe čisto pragmatično. SAD, sa druge strane, imaju sopstvene planove sa Azerbejdžanom.[5] Neka od pitanja mogu da budu podložna pregovorima, druga nikako ne. Na primer, korišćenje aerodroma zarad pokazivanja snage Iranu ne može, jer Baku ima sopstvene interese u saradnji sa Teheranom i smatra ih previše važnim da bi ih ugrozio. Danas, Azerbejdžan ima stabilan državni sistem, čestu rotaciju elita na međunarodnoj sceni, sukcesiju autoritarnog režima, bogaćenje pojedinih socijalnih krugova – najstabilniji model na post–sSovjetskoj teritoriji. Taj model je veoma sličan ruskom modelu, sa jednom značajnom razlikom:sopstvenom politikom multivektornosti.

---

1) Okvir spoljnopolitičke saradnje sa SAD skoro uvek podrazumeva implementaciju reformi koje taj partner SAD treba da sprovede, kako bi se saradnja razvila. Sa druge strane, Rusija ne nudi svojim partnerima, odnosno ne traži od njih promene i pokušava da nađe zajednički jezik sa tim elitama koje imaju vlast. U mnogim slučajevima, usled takve politike Rusije, Belorusija, Jermenija i Centralnoazijske zemlje su mogle da zadrže stabilne autoritarne režime.

2) Prema shvatanju poznatog ruskog politikologa, Andreja Serenka, saradnika *Kavkaskog čvora*, koje je objavljeno dve nedelje pre avgustovskog rata, kriza u Abhaziji i Južnoj Osetiji pokazala je tajnu diplomatsku saradnju između Rusije i Nemačke. Plan Štajnmajera i Putina, samo je početak rusko–nemačkog suprotstavljanja politici SAD na postsovjetskoj teritoriji. Ranije je, u sukobu između Moskve i Tbilisija, Zapad definisao svoju poziciju rečima američkih političara i diplomata. Slab glas Evrope, u duetu sa SAD se jedva čuo. U isto vreme, Rusija je bila u potpunoj izolaciji i radila je na svoju ruku na Kavkazu ... plan Štajnmajer–Putin pretpostavlja rešenje gruzino–abhaskog konflikta, u tri koraka“. http://kavkaz-uzel.ru/newstext/news/id/1225857.html . Ovaj plan nije bio primenjen, ali će se saradnja, najverovatnije nastaviti, usled novih političkih ambicija Štajnmajera.

3) To je bilo pokazano senzacionalnom ponudom za zajedničko korišćenje radara *Gabala*, radi kontrole iranskog vazdušnog prostora. Ponudu je dao predsednik Rusije Vladimir Putin predsedniku SAD Džordžu Bušu, na samitu G-8 u Heilingendamu (Nemačka) 7. juna 2007. g, u okviru diskusije o sistemima vazdušne odbrane u Evropi.

4) Ako je saradnja sa Turskom prirodna, usled istorijskih razloga, mnogo je teže naći zajedničke interese sa Rusijom. Ipak, vođa Religioznog odbora muslimana Severnog Kavkaza sedi u mahom šiitskom (kao Iran) Azerbejdžanu, što zvuči u neku ruku apsurdno uzimajući u obzir da je Severni Kavkaz uglavnom sunitski (koji istovremeno, nije pod kontrolom Centralnog Religioznog odbora muslimana Rusije) i on je održavao bliske kontakte sa ruskim patrijarhom Aleksejem II.

5) David J.Kramer, Zamenik asistenta Državnog sekretara SAD za pitanja Evrope i Evroazije, o Azerbejdžanu. http://eng.kavkaz-uzel.ru/analyticstext/enganalytics/id/1204355.html

Zašto je pravljenje multivektoralne politike moguće za Azerbejdžan, a tako ju je teško dostići u Rusiji? Postoji samo jedan razlog: interesi Bakua, kao i interesi Astane (Kazahstan) su, pre svega, fokusirani na izvlačenje maksimalnih koristi iz unutrašnjeg razvoja, umesto iz spoljašnjeg (u ovom slučaju, primer Nagorno Karabaha ne bi trebalo da se posmatra kao agresivna spoljna politika). Rusija troši značajne resurse u spoljnopolitičkim igrama, pokušavajući da tako ponovo uspostavi model sovjetske dominacije. Njena unutrašnja politika je manje pragmatična i podložna je njenim spoljnopolitičkim interesima.

Posledice – kako se sa njima izboriti

Nema sumnje da je, prilikom donošenja odluke o operaciji *Prinuđivanje miru*, Kremlj rešavao svoja spoljnopolitička pitanja. Demonstrirao je silu međunarodnoj zajednici, rešio probleme sa Gruzijom i krenuo da reši (sa tačke gledišta Kremlja), konačno, pitanja Južne Osetije i Abhazije (van okvira teritorijalne celovitosti Gruzije). U isto vreme, dok uživa pobedu u spoljnoj politici, Rusija će teško rešavati, ili neće rešavati uopšte probleme u unutrašnjoj politici, kao što su problemi izbeglica, pogoršana situacija sa sukobom u Ingušetiji, terorizam i novi talas separatizma na Severnom Kavkazu, kao ni finansiranje razvoja infrastrukture Južne Osetije. U međuvremenu, unutar Rusije, može se posmatrati trend koji u bliskoj budućnosti može da dovede u opasnost teritorijalni integritet i mirnu koegzistenciju naroda u Rusiji. U političkoj dimenziji, vrh dalekog ledenog brega je otkriven kada su dva guvernera (Tatarstana i Moskve), oba bogati politički *teškaši*, dali izjave o neophodnosti povratka na model izbornih guvernera u regionima (Ruska Federacija ima 86 regiona).[1] Tim povodom, neverovatno jaka izjava koju je predsednik Medvedev izneo u drugoj polovini novembra 2008. g, demonstirala je da nesigurnost i nedostatak fleksibilnosti još uvek dominiraju u predsedničkoj administraciji. Gorepomenuta izjava je pokazala spremnost uticajnih elita da sruše to Putinovo nasleđe i da se bore za regionalnu autonomiju.

U regionima, naročito na jugu Rusije, ali ne isključivo tamo, ideja autonomije i nezavisne vlasti ima široku podršku. Severni Kavkaz karakteriše slaba politika federalne vlade, koja donosi odluke o ključnim pitanjima, ali nema resursa da kontroliše primenu projekata, čak ni veoma značajnih za samu federalnu vladu.[2] Naravno, priznanje prava na samoopredeljenje osetinskog naroda osvežilo je nade mnogih manjih i većih etničkih grupa i naroda za sopstvenom autonomijom. Čak se i u severnoosetinskom društvu, ideja ujedinjenja Južne i Severne Osetije, i potonje otcepljenje od Rusije aktivno razmatra.[3] Istorijski, međutim, upravo je Severna Osetija najviše profitirala od koegzistencije sa ruskim carstvom, i SSSR-om, uvećavajući svoju teritoriju. Kriza koja se razvija među narodima Čečenije i Dagestana, elitama Kabardino–Balkarije i Karačevo–Čerkezije,[4] malih etničkih grupa unutar Dagestana, dopušta nam

1) Izbori su bili ukinuti odmah posle uzimanja talaca u osetinskom gradu Beslanu, uz neverovatnu nezainteresovanost regionalnih političkih elita. Najvažnija promena u federalnom principu državnog uređenja je povezana sa neophodnošću efektivnijeg rešenja konflikata (kao što je loš ishod operacije oslobađanja talaca u Beslanu). Rat u Južnoj Osetiji, ponovo je, aktuelizovao političke promene: predsednik proglašava odluku o promenama Ustava države i produženju predsedničkog mandata, koja se tumači kao dugoočekivana za ruski *bezbednosni blok* i povratak Putina.

2) Putin se lično žalio na sporost izvršenja njegove naredbe o pravljenju puta u planinama Dagestana (postoji vojna baza u Botlikh okrugu), ali puta još uvek nema. Posle događaja iz avgusta 2008.g, on je lično naredio organizaciju brzog (i skupog) projekta *Gazproma* u Južnoj Osetiji, ali je tempo gradnje daleko od zacrtanog, a ekološke kritike takođe usporavaju projekat.

3) Valerij Džucev: Kosovo i dupleks mirovnog sporazuma u gruzino–južnoosetinskom konfliktu, http://www.kavkaz-uzel.ru/analyticstext/analytics/id/1206777.html

4) Balkari i Čerkezi su loše predstavljeni u zvaničnim telima. Čerkezi žive u nekoliko susednih regiona i javno su objavili želju da stvore autonomiju.

predviđanje rasta separatizma. Ne treba očekivati brzu reakciju, ali očigledno je da je rusko priznanje Južne Osetije oživelo već dugo zaboravljeni separatizam u Čečeniji.

Ovi izazovi bili su i biće u pozadini političkih interesa ruskih vlasti, koji su već veoma zauzeti rešenjem problema sa boljom perspektivom. Uzimajući ovaj faktor u obzir, bilo koja grupa interesa (ili država) trebalo bi da sarađuje sa Rusijom u dva pravca istovremeno: suvereni odnosi trebalo bi da budu građeni oko spoljnopolitičkih interesa Kremlja – gde monopol pripada ruskim vlastima – a u pitanjima unutrašnje politike da razvija odnose sa nezavisnim akterima (*think tank*-ovima, medijima, nevladininim organizacijam itd). Samo odnosi u ova dva pravca daće mogućnost za razvoj dugotrajnog partnerstva na osnovu multivektorne saradnje sa društvom u celini. Sličan model (uključivanje civilnog društva u međudržavni dijalog) isproban je i aktivno se koristi u okviru nemačko–ruskih odnosa, ali i dalje ima mesta za napredak. Sankt Peterburg–Vajmar dijalog opravdano se kritikuje zbog prevelike zastupljenosti GONGO;[1] ali to ne umanjuje značaj prvobitnog koncepta.

Nova agenda?

Veze Rusije sa bilo kojom državom ili interesnom grupom, nakon avgusta 2008. g. ne mogu da se zasnivaju samo na patriotskom konceptu *ustale Rusije* kao pobednika, jer je to samo imidž. Ekonomska kriza će značajno modifikovati taj koncept, čak i unutar same Rusije. Efikasnost procesa donošenja odluka, uključujući i prinudnih odluka, ne sasvim slučajno čini da mnogi bivši partneri oklevaju. U vezi sa time, izgleda umesno koristiti teze o povišenom međusobnom uticaju između partnera i koalicija, multivektornom pristupu u spoljnoj politici i potencijalu novih subjekata. Svi oni su primenjivi, pre svega na Abhaziju, ali i na Južnu Osetiju do određenog stepena. Ako je interes *uslovnog Zapada*vezan za smanjenje ruskog vojnog potencijala, uključujući i onaj na Crnom moru, Abhazija može da odigra idealnu ulogu za razumne političare. Izolacija i nepriznanje će samo dovesti Suhumi bliže u zagrljaj Kremlja. Sa druge strane, razgovori o priznanju, saradnji i aktivnim investicijama dovešće upravo do suprotnog rezultata. Prema politikologu iz Volgograda, koji je gore citiran, takav scenario se naziva *ukradena pobeda*.

Turska nije ranije učestvovala aktivno u regionalnoj politici, ali je napravila prve korake u pravcu nove agende na Kavkazu. Mogućnosti ostaju otvorene: sastanci visokih zvaničnika iz Jerevana i Ankare na fudbalskoj utakmici, uspostavljanje *Južnokavkaske platforme*[2] koja je isključila Iran i neverovatno intenzivna rusko–jermenska aktivnost dokazi su koji potvrđuju da je kavkaski *vulkan* ponovo aktivan. Nažalost, sa druge strane, takođe je veoma vidljivo da je posle krize sa taocima u Beslanu, religiozni terorizam, koji se činio mrtvim, ponovo ojačao. Građanski rat u Ingušetiji razvio se tokom jeseni 2008.g. do mere kada se vanredno stanje može smatrati *de facto* objavljenim. Samim tim, nestabilnost na Severnom Kavkazu stvara situaciju kada će projekti kao što je *Nabuko* i Olimpijada u Sočiju 2014. g. patiti od loše zamišljenih ruskih regional–političkih politika, osim ako novi akteri ne budu uključeni.

Doba koalicija i alijansi završilo se u 20. veku, a novi period multipolarnog sveta, zasnovanog na saradnji novih i starih aktera stupa na scenu.

1) Nevladine organizacije koje su okrenute Vladi;

2) Sa učešćem Rusije, Turske, Azerbejdžana i Gruzije;

Sloboda izražavanja u Rusiji
Ruski masovni mediji: Sloboda, cenzura ili samokontrola?

Dr Olga Sadovskaja Aleksandrovna[1]

Danas, kako u Rusiji, tako i u inostranstvu, postoje dva oprečna viđenja situacije povodom zaštite prava na slobodno izražavanje u Rusiji i, kao i uvek, jedno je optimistično i zvanično, a drugo pesimistično i opoziciono.

Prema stanovištu ruske Vlade, ona brižljivo i delotvorno štiti slobodu građana da prime bilo koju informaciju i štiti medije u njihovom naporu da bilo koje informacije prenesu građanima. Prema izjavi ruske delegacije na trinaestom sastanku o primeni ljudske dimenzije OEBS-a, ruski mediji su slobodni, nezavisni i objektivni i, prema tome, nepristrasni u pokrivanju događaja kako u zemlji, tako i u inostranstvu. Kao podršku takvoj tvrdnji delegacija je pružila statističke podatke, prema kojima postoji 92,850 registrovanih medija u Rusiji. Postojećih 150 televizijskih kanala opslužuje više od tri hiljade privatnih i svega četiri stotine državnih TV kompanija, što, prema stanovištu Ruske Vlade, govori o visokom stepenu nezavisnosti u informisanju građana. Osim toga, broj aktivnih Internet korisnika je u stalnom porastu i vodi smanjivanju interesovanja za štampane medije, od kojih značajan segment delom finansira ruska Vlada. Sve u svemu, statistike Vlade treba da ubede stranog posmatrača da ništa i niko ne ugrožava slobodu izražavanja u Rusiji.

Sa druge strane, zastupnici opozicionog stanovišta tvrde da sloboda izražavanja u Rusiji praktično više ne postoji i da Vlada ima potpunu kontrolu nad svim radio stanicama, TV kanalima i medijskim izdanjima. Štaviše, nedavno je Vlada počela da napada poslednja uporišta slobode izražavanja kao što su blogovi, analitički materijali i lični stavovi čitalaca na Internetu. Prema većini predstavnika opozicionih stranaka i nevladinih organizacija koji rade na ovom polju, sloboda izražavanja je u Rusiji skoro nestala tokom poslednjih nekoliko godina i situacija se naglo pogoršala od 2000. godine. Za one koji se bave ovim pitanjima slučajevi zabrane ili pokušaji zabrane izdavanja novina, koje su izražavale opozicione stavove dobro su poznati. Na primer, 2002. Godine, pokušana je zabrana izdavanja jednog od najvećih opozicionih glasila *Novaya Gazeta*, kada je *Mezprombank* tužio list, tražeći značajnu sumu novca od njega. Ipak, ovaj pokušaj je propao i list je preživeo. U februaru 2003.g. *Noviye Izvestiya* – list koji je izražavao oštru kritiku vlasti je zabranjen. Često se, kao primer kršenja prava na slobodu izražavanja u Rusiji mogu navesti slučajevi podizanja optužnica protiv novinara zbog kritičkih publikacija protiv vlasti. Jedan od njih je čuveni, kako u Rusiji tako i u inostranstvu, slučaj Stanislava Dmitrijevskog, istoričara, javne ličnosti i glavnog urednika sada zabranjenog lista *Pravo-zashita*, koji je uslovno osuđen na tri godine zatvora zbog objavljivanja obraćanja ruskom narodu Ičkerija Zakajeva, potpredsednika Vlade Republike Čečenije, i obraćanja Evropskom Parlamentu Aslana Mashadova, Predsednika Republike Čečenije. Smatrano je da ovo objavljivanje izaziva međuetničku mržnju. Suđenje Dmitrijevskom je sprovedeno uz kršenje principa jednakosti stranaka u procesu, većina dokumenata je bila falsifikovana, a skoro niko od svedoka odbrane nije pozvan, uprkos zahtevima i žalbama od strane advokata odbrane.

1) *Dr. Olga Sadovskaja* je zamenik direktora međuregionalne organizacije *Komitet protiv torture*, sa sedištem u Nižnjem Novgorodu i stručnjak za pitanja međunarodne zaštite ljudskih prava.

Nesumnjivo, ovi upečatljivi primeri kršenja slobode izražavanja novinara i slobode građana da dobiju informacije su ubedljiviji od suvih statistika vlasti o Internet korisnicima. Ipak, konkretni primeri koji su izabrani za određenu svrhu neće odraziti celu sliku, i statistike takođe mogu biti upotrebljene i za i protiv.

U principu, sloboda izražavanja nije više termin nejasnog značenja za obične ljude u Rusiji. Većina građana Rusije veoma dobro zna da je cenzura zabranjena, sloboda medija garantovana, i da je pravo svake osobe da traži, prima, izražava, stvara i prenosi informacije slobodno na svaki zakonom dozvoljen način zaštićeno. Ipak, oni koji bi hteli da traže i pronose informacije koje smatraju važnim, će se suočiti sa drugim izazovom, kombinacijom svima jasnih reči *zabrana propisanom zakonom*! Zvanično, zaista, cenzura je u Rusiji zabranjena – ne postoji vlast, čija je dozvola potrebna za objavljivanje informacija na TV kanalu ili za objavljivanje članka u štampanom izdanju. Međutim, važno je obratiti pažnju na to da prema dva federalna zakona (*O masovnim medijima*i *O borbi protiv ekstremističkih aktivnosti*) članci, intervjui, TV programi i ostali novinarski radovi mogu lako biti smatrani kao ekstremistički (izazivanje socijalne, etničke, rasne, verske mržnje, podsticanje nasilne promene vlasti, itd.) ili, u nekim slučajevima, pornografskim, iako zapravo nisu takvi. Ruska jurisprudencija je već imala mnogo primera kada su zbog kritike vlasti oni koji su joj bili suprotstavljeni smatrani ekstremistima i bili osuđivani na različite zatvorske kazne, efektivno ili uslovno, uz zabranu njihovih novinskih izdanja. Jedan od njih je gorepomenuti slučaj Dmitrijevskog. Štaviše, nejasni termini ovih zakona dozvoljavaju krivičnu osudu branilaca i kolega gorepomenutih pojedinaca. Nejasna i fluidna interpretacija termina *ekstremistička aktivnost*[1] dozvoljava da se takvom smatra svaki po vlasti nepovoljan akt ili izjava. Drugi problematičan pravni akt je pravilo koje obavezuje javne organizacije da se ograde od ekstremističkih izjava koje daju njihovi predstavnici. Drugim rečima, ako jedan od lidera organizacije, uključujući tu i medije učini javnu izjavu kojom podstiče na izvršenje ekstremističke aktivnosti, bez preciziranja da je to njegovo ili njeno lično mišljenje, to udruženje ili organizacija je obavezno da se od takve izjave ogradi, javno u roku od pet dana od dana kada je izjava učinjena. Ista obaveza je nametnuta i u slučajevima kada je pomenuti lider organizacije osuđen presudom suda za zločin ekstremističkog karaktera. Prema tome *ako odnosna građanska, verska ili druga organizacija ne učini takvo javno odricanje, to će biti smatrano kao dokaz da je njena aktivnost ekstremistička*.

1) Ekstremistička aktivnosti (ekstremizam):
Nasilna promena osnova ustavnog uređenja i kršenje integriteta Ruske federacije;
Javno zagovaranje terorizma i drugih terorističkih aktivnosti; podsticanje socijalne, rasne, etničke ili verske mržnje; propagiranje isključivosti, superiornosti ili inferiornosti čoveka na osnovu socijalnog, rasnog, etničkog, verskog ili jezičkog porekla ili stava prema religiji; kršenje prava, sloboda i zakonitog interesa čoveka i građanina zavisno od njegovog ili njenog socijalnog, rasnog, etničkog, verskog ili jezičkog porekla ili stava prema religiji; sprečavanje korišćenja prava građana da biraju i budu birani na izborima, učešća na referendumu ili povreda tajnosti glasanja uz korišćenje ili pretnju nasiljem;
Sprečavanje zakonitih radnji državnih organa, organa lokalne samouprave, izbornih komisija, javnih i verskih udruženja ili drugih organizacija uz korišćenje ili pretnju nasiljem;
Činjenje prekršaja koji su navedeni pod „e“ u članu 63. Krivičnog Zakonika Ruske federacije; propagiranje ili javno isticanje nacističkih znamenja ili simbola ili znamenja i simbola koji podsećaju na nacistička znamenja i simbole do mere koja izaziva zabunu; javno podsticanje na činjenje gorepomenutih radnji ili javno širenje očigledno ekstremističkog materijala, kao i njegovo pravljenje i čuvanje radi masovnog propagiranja; javno ili očigledno lažno optuživanje osoba koje su na zvaničnoj dužnosti u Ruskoj Federaciji ili na zvaničnoj službi u delu Ruske Federacije, za njihovo postupanje tokom izvršavanja njihovih dužnosti da su izvršavali kažnjiva dela navedena u ovom članu; organizacija i pripremanje gorepomenutih akata; i takođe podsticanje na njihovo preduzimanje; finansiranje ili druga pomoć u organizaciji i pripremanju gorepomenutih akata uključujući pružanje obuke, poligrafske i materijalne i tehničke baze, telefonskih i drugih oblika komunikacija ili pružanje IT usluga; http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=LAW;n=76617

Stoga, Vlada poseduje jedinstveni instrument kombinaciju dva federalna zakona zajedno sa navedenim članom Krivičnog zakona, koje može koristiti selektivno protiv određenih pojedinaca i medija.

Vlada takođe poseduje preventivni mehanizam u obliku upozorenja. Na primer, u 2007.g. Federalna služba nadzora nad masovnim komunikacijama i vezama izdala je 74 upozorenja ruskim medijima za kršenje člana 4. (širenje ekstremističkog materijala) *Zakona o masovnim medijima*. Interesantno je da se prema Vladinom stavu, ovaj broj upozorenja ne može smatrati progonom nepoželjnih novinara, obzirom na veliki broj masovnih medija u zemlji. Ipak, treba proceniti, ne količinu, nego samu validnost izdatih upozorenja, koja je osporena od strane ruskih aktivista za zaštitu ljudskih prava, međunarodnih eksperata i ruskih advokata. Premda je većina izdatih upozorenja bila bez osnova, nisu bili odbijeni. U slučaju ponovljenog upozorenja, vlasti mogu razmatrati zabranu organizacije, a dostupnost preventivnih upozorenja može efikasno podržati ustanovljavanje krivičnog postupka prema publikaciji koju vlasti smatraju ekstremističkom.

Takođe je nemoguće ne pomenuti činjenicu da je od 1993. više od 200 novinara ubijeno u Rusiji. Uz retke izuzetke, profesionalna aktivnost preminulih, koji su kritikovali unutrašnju ili spoljnu politiku Vlade ili njenu praksu sprovođenja zakona, je bila pravi razlog njihove smrti. Većina ubistava još nije istražena. Ovo ne pokazuje samo nedostatak profesionalizma vlasti koje sprovode zakone, već takođe pokazuje da Vlada nije zainteresovana da štiti novinare od napada. Svakako, niko ne može tvrditi da je likvidacija opozicionih novinara izvršena od strane vlasti, ali isto tako niko ne može poreći da je država imala obavezu da ih štiti.

Prema izveštajima *Reportera bez granica*[1] – međunarodnoj organizaciji koja između ostalog nadzire zaštitu prava na slobodno izražavanje – fizičko nasilje i ekonomske kazne, koje se odnose na novinare i masovne medije, najrealnije su pretnje slobodi izražavanja u Rusiji. Nekoliko nezavisnih medijskih izdanja je zabranjeno kao rezultat neopravdanih poreskih prijava. Počevši od 2007.g. *Rossiyskaya Gazeta* (zvanične novine Vlade Ruske Federacije) redovno objavljuje listu zvanično zabranjenih materijala u Rusiji koji su proglašeni ekstremističkim od strane suda. Lista uključuje štampana izdanja, muzičke albume i filmove, i napravljena je na osnovu sudskih odluka. Prva lista je objavljena 14. jula 2007.g. i u početku je sadržala 14 stavki. Do 18. juna 2008.g. već je sadržala 151 stavku. Ovo je učinjeno u skladu sa federalnim *Zakonom o borbi protiv ekstremističkih aktivnosti* koji navodi da se federalna lista ekstremističkih materijala ima objavljivati redovno u mas-medijima. Ovo stvara situaciju da mas-mediji moraju uvesti interna pravila samoregulacije, tj. cenzuru, kako bi nastavili svoje aktivnosti. Kao rezultat, dobijamo medije koji umesto da šire informacije, propagiraju jednu određenu tačku gledišta Vlade. O prijemu informacija se može govoriti kada čovek ima mogućnost da se upozna sa različitim mišljenjima u vezi sa određenim događajem i može da formira svoje sopstveno mišljenje. Sa druge strane, propaganda je poruka, čak iako je izjavljena samo nekoliko puta i to od strane različitih lica, ali koja sadrži samo jedan stav o događaju. Takođe, propaganda nije ograničena samo na državne medije, kojima je ovo uobičajeni posao, već je mogu činiti i načelno gledano nezavisni TV kanali i medijska izdanja. Danas se u Rusiji može primetiti fenomen *pro-vladinog samocenzurisanja*. Informacija, pre objavljivanja na nevladinim kanalima

1) http://www.rsf.org/

prolazi ne spoljnu, nego unutrašnju cenzuru, čija je svrha da budu emitovane samo one informacije koje odgovaraju vlasti. Drugim rečima, svrha je ispuniti očekivanja i ne biti primećen.

Ovaj fenomen može da objasni očigledno nazadovanje novinarstva u Rusiji što stvara još više uslova koji podstiču instituciju samocenzure određenog izdanja ili kanala. Međutim, nemoguće je adekvatno proceniti da li su gorenavedeni faktori jedini razlozi samocenzure ili je ona nastala takođe i iz želje za stvaranjem većeg profita emitovanjem popularnijih zabavnih programa.

U isto vreme, Internet ostaje relativno nesputana zona gde postoji stvarna prilika za širenje i primanje bilo kakvih informacija. Postoje izolovani slučajevi pritiska na blogere koji izražavaju oštru kritiku prema postojećem režimu, ali nedovoljno da bi se tvrdilo da je sloboda izražavanja ugrožena i na Internetu. Za razliku od drugih post-sovjetskih država, u Rusiji nema prepreka za stvaranje i pristup sajtovima sa gledištima drugačijim od zvaničnih. Internet korisnici mogu dobiti informacije o slučajevima Ane Politkovske, Dmitrija Kholodova, Paul Khlebnikova i o drugim ubijenim novinarima ili da pristupe člancima stranih izdanja i vestima stranih TV kanala. Međutim, Internet korisnik, u ovom slučaju mora tražiti informacije samostalno, što ponekad predstavlja gubitak vremena. Ovo svakako predstavlja niži nivo pristupa informacijama od dobijanja informacija preko televizije. U mnogim slučajevima korisnici nemaju mogućnost da razumeju informaciju, jer nije dostupna na ruskom jeziku i ne može se naći u drugim izvorima. Pored toga, važno je primetiti da i pored tvrdnji državnih statistika koje tvrde da u Rusiji postoji 30 miliona kompjutera povezanih na Internet, samo mali deo populacije ima pristup alternativnim informacijama preko ovog izvora.

Neophodno je primetiti da je jedan od glavnih preduslova slobode izražavanja da svaka osoba ima slobodan pristup informacijama ako ih želi. To znači da neko ne treba da ulaže trud da bi saznao informacije sa različitim stavovima o istom događaju – one ne bi trebalo da budu pružene od strane medija, kako privatnih tako i državnih. Internet ne bi trebalo da bude jedini izvor različitih informacija i obaveza je države da to garantuje.

Stoga, postoje dva glavna problema sa slobodom izražavanja u Rusiji danas. Prvo, i pored prava na slobodno izražavanje mišljenja, nema načina za saopštavanje različitih informacija društvu. Drugo, čak iako neko uspe da iskaže nezavisno mišljenje i da se obrati široj publici, nema garancije da ova radnja neće biti smatrana ekstremističkom ili da neće biti ograničena na neki drugi način. Sa druge strane, tačno je takođe da više nema *gvozdene zavese* u Rusiji, i da svako može naći bilo kakve informacije o bilo kom političkom, poslovnom, kulturnom ili drugom pitanju, u slučaju potrebe. Međutim, činjenica da traženje informacija zahteva napore za nalaženje istih, pokazuje ograničen pristup informacijama običnom korisniku.

Trebalo bi primetiti da sloboda izražavanja nije i nikad neće biti apsolutna, zbog toga što će uvek imati svoje neprijatelje i nedostatke u vidu mogućnosti zloupotreba. Sloboda izražavanja izgleda podseća na horizont – savršenu liniju koja se vidi, ali se ne može dosegnuti. To je ideal koji se ne može ostvariti, ali koji bi trebalo pratiti zato što njegov izostanak može značiti degradaciju društva i kontrolu države nad društvom.

U današnje vreme Rusija je stala i polako, ali sigurno, kreće se unazadi precrtava slobode izražavanja sa liste zajamčenih prava i sloboda. Međutim, to nije samo krivica Vlade već, i u mnogo čemu, samog društva koje je zauzeto rešavanjem sopstvenih ekonomskih problema prestalo da obraća pažnju na to šta vidi i čuje, što za rezultat ima nemogućnost uticaja na sadržaj informacija. Očigledno, nedostatak težnje ka zaštiti slobode izražavanja i zaštiti slobode pristupa informacijama od strane društva govori o njegovoj nezrelosti i preokupiranosti praktičnijim problemima, često finansijskog karaktera. Takođe, nedostatak težnje države ka zaštiti slobode izražavanja pokazuje da ona ima nešto da sakrije od svojih građana. Sada je moguće sa uverenošću reći da zvanične vlasti neće zaštititi slobodu izražavanja u Rusiji svojom inicijativom, ali se takođe može konstatovati i to da realne mogućnosti za zaštitu postoje i da u odsustvu volje države, društvo samo mora rešiti ovaj problem, zbog svoje sopstvene koristi.

POGLAVLJE II:

Rusko-srpski energetski odnosi na početku 21. veka

Energetski sporazum Srbije i Rusije, dve strane jedne medalje

Anatolij Pomorcev[1]

Uvod

Krajem 2008. Godine, Vlade Srbije i Rusije nakon više meseci iscrpljujućih pregovora, konačno su postigle dogovor o svim tačkama međudržavnog energetskog sporazuma, koji je potpisan još 25. januara 2008. godine.

U skladu sa postignutim dogovorom, ruska strana će u skorije vreme postati vlasnik 51% akcija srpskog naftnog giganta *Naftne industrije Srbije* (*NIS*). Za kontrolu nad *NIS*-om, novi vlasnik, kompanija *Gasprom njeft* izdvojiće 400 miliona evra, u vidu jednokratne isplate u budžet Srbije, a do 2012. godine investiraće u modernizaciju postrojenja *NIS*-a još 547 miliona evra. Za uzvrat, ruski vlasnik će, između ostalog, dobiti dve rafinerije u Pančevu i Novom Sadu, čiji je godišnji kapacitet prerade 4,073 miliona tona sirove nafte.[2] Nakon modernizacije proizvodnih pogona dve rafinerije, njihov ukupan kapacitet proizvodnje može biti povećan do nivoa od 7 miliona tona sirove nafte godišnje. Prema rečima predstavnika *Gasprom njeft* -a, koji ne poseduje pogone za preradu nafte, ulaganja u modernizaciju *NIS*-a predstavljaju jedan od prioriteta. Osim toga, ozbiljan interes za rusku stranu predstavlja razgranat prodajni sistem *NIS*-a.[3] Međutim, suština energetskog dogovora nije u naftnom, već u gasnom segmentu tog dokumenta. Prema Ugovoru, ruska strana čiji interes zastupa kompanija *Gasprom*, uzima na sebe obavezu izgradnje srpskog dela gasovoda *Južni tok* i skladišta gasa u Banatskom Dvoru. Treba napomenuti da su želju da se priključe *Južnom toku*, izrazile i Bugarska, Grčka, Italija, Mađarska, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Austrija i Slovenija.

Bez obzira na to što su Vlada i Narodna skupština Republike Srbije pozitivno ocenili energetski sporazum, potpisan u januaru 2008. godine, u srpskoj javnosti su stalno isticani negativni aspekti ovog dokumenta. U datoj situaciji poželjno je podrobno analizirati sve vrline i mane ovog sporazuma, kako bi se stvorila njegova objektivna slika.

Naftni deo

Jedan od glavnih argumenata protivnika realizacije ugovora je teza o *nepravedno niskoj ceni NIS*-a, koja počiva na proceni tržišne vrednosti 100% akcija *NIS*-a, koju je sprovela agencija *Deloitte*, u junu 2008. godine. Prema toj proceni, vrednost *NIS*-a, na dan 30.jun.2008. g, bila je 2,2 milijardi evra.[4] Na osnovu ove

1) *Anatolij Pomorcev je analitičar i novinar lista РБК Daily, iz Moskve.*

2) Zvanični podaci NIS, iz 2004. godine, http://www.nis.rs/

3) 500 pumpi na teritoriji Srbije i Crne Gore, godišnji promet do 2,5 miliona tona naftnih derivata – zvanični podaci NIS, iz 2004. godine, www.nis.rs

4) http://www.media.srbija.sr.gov.yu/medsrp/dokumenti/nis_izvestaj_trzisna_vrednost.pdf

procene stvara se slika da je prodaja *NIS*-a za 400 miliona evra štetna po srpski budžet (koji je navodno na gubitku od 1,8 milijardievra) i dugoročni ekonomski interes Srbije. Pri tom, učesnici diskusije ignorišu nekoliko činjenica koje pobijaju njihovu tezu. Kao prvo, 400 miliona evra je cena koja je ponuđena za samo 51% akcija *NIS*. Dakle, ako uzmemo u obzir ovu procenu *Deloitte*-a, 51% akcija ne bi mogao koštati više od 1,1 milijardi evra. Kao drugo, treba imati u vidu da je data procena izvršena pre nastupanja *vruće faze* ekonomske krize, u doba kada je cena nafte, a samim tim i kapitalizacija svake naftne kompanije nalik *NIS*-u, bila na najvišem nivou. Od tada se situacija radikalno promenila – cena nafte je pala pet puta, a shodno tome pala je i cena naftnih kompanija.[1] Prema tome svako pozivanje na procenu iz juna 2008.g. jednostavno gubi svaki smisao. Osim toga, izostavlja se činjenica da je *Gasprom njeft* obavezan da uloži 547 miliona evra u modernizaciju pogona *NIS*-a, kao i da preuzme dugove *NIS*-a u iznosu manem od 10 miliona evra. Bitno je spomenuti, da dogovor precizira da ruska strana mora uložiti ovu sumu, bez obzira na posledice ekonomske krize. Ako ovaj aspekt ugovora ne bude ispoštovan do kraja 2012. godine, srpska strana dobija mogućnost poništavanja celokupnog ugovora o kupoprodaji *NIS*-a.

Sledeći u nizu argumenata protivnika energetskog aranžmana je navodni gubitak kontrole nad nacionalnom naftnom kompanijom i njenom nepokretnom imovinom, u koju ulaze i nalazišta nafte i gasa na teritoriji Srbije. Prema konačnom dogovoru Moskve i Beograda, srpska strana će zadržati značajan uticaj na proces donošenja odluka na nivou kompanije, preko svojih predstavnika u nadzornom i upravnom odboru, kao i niz menadžerskih pozicija. Šta više, bez saglasnosti srpske strane, nemoguće je donošenje odluka strateškog karaktera (sve dok Beograd kontroliše 10% akcija).

Tokom pregovora, srpska strana je izborila i značajne socijalne garancije. Ugovor o prodaji *NIS*-a, prema rečima srpskih zvaničnika, garantuje da do 2012. godine neće biti otpuštanja osoblja, plate će biti u skladu sa inflacijom i ekonomskom situacijom u zemlji, a otpremnina za radnike koji će dobrovoljno napustiti firmu iznosiće 750 evra po godini radnog staža, što je najveći iznos otpremnine u istoriji srpske privatizacije. Srpska strana je sa manje uspeha prošla u ekološkom segmentu pregovora. Dakle, ruska strana je izrazila spremnost da investira u obnovu ekološke zaštite rafinerija, do 60 miliona evra, ali srpska vlada je pristala da kompenzuje ekološku štetu u iznosu od 25% novčanog iznosa kupoprodajnog ugovora (100 miliona evra). Uzimajući u obzir da se ekološki incidenti na području rafinerija dešavaju relativno često, možemo da konstatujemo da će Vlada Srbije morati samostalno da eliminiše njihove posledice.

Iz gore navedenog proizlazi zaključak da prodaja *NIS*-a donosi srpskoj strani više dobrog nego lošeg. Srpski budžet formiran u situaciji svetske ekonomske krize, dobija 400 miliona evra u kešu, a još 547 miliona evra će tokom tri godine biti garantovano uloženo u modernizaciju zastarelih pogona srpskih rafinerija. Nakon završetka programa modernizacije, srpske rafinerije će biti u stanju da proizvode gorivo po standardima EU. Povećanje obima proizvodnje pružiće Srbiji mogućnost da postane izvoznik naftnih derivata po prvi put u njenoj modernoj istoriji. Relativno negativnim može se smatrati privremeno smanjenje kapaciteta prerade nafte, zbog neophodnih radova na modernizaciji pogona i opreme.

1) na primer, akcije LUKOIL su u periodu od 14. septembra do 15. novembra 2008. godine izgubile 49% svoje tržišne vrednosti, http://www.lenta.ru/articles/2008/11/19/compare/

Ruska strana dobija na korišćenje razgranatu prodajnu mrežu i moćnu bazu proizvodnje naftnih derivata, koja, ipak, zahteva ulaganja zarad modernizacije. *Gasprom njeft* dobija mogućnost prerade svoje nafte na teritoriji Evrope, što po svemu sudeći može biti iskorišćeno kao odskočna daska za dalji prodor na evropsko tržište. Treba napomenuti da ruske naftne kompanije već imaju pozitivno iskustvo poslovanja u regionu. Misli se na rafinerije u Bugarskoj (vlasništvo kompanije *LUKOIL*), i u Republici Srpskoj (vlasništvo kompanije *ZARUBEŽNJEFT*). Nema nikakvih naznaka da *Gasprom njeft*, treća po veličina naftna kompanija Rusije, neće uspeti da pretvori *NIS* u moderan i efektivan holding.

Gasni deo

Prema postignutom dogovoru, preko teritorije Srbije prolaziće deo gasovoda *Južni tok*, dug 400 km. Osim toga, koncern *Gasprom* moraće da finansira i sprovodi radove na izgradnji skladišta gasa u Banatskom Dvoru. Studija izvodljivosti gasovoda i mapa njegovog puta (prema poslednjoj informaciji) biće gotovi do 2010. godine, a strategija izgradnje skladišta gasa, do 2009.g., posle čega će se početi sa gradnjom ova dva objekta. Treba reći da krovni ugovor potpisan u decembru 2008.g. ne sadrži u svom tekstu precizne finansijske i ekonomske garancije, što ne daje Beogradu u ovom trenutku mogućnost obraćanja međunarodnoj arbitraži u slučaju nepoštovanju ugovora. Ali, ovaj dokument, kao i Sporazum potpisan u januaru 2008.g. sadrži više političkih garancija, iza kojih stoje autoriteti tadašnjeg i sadašnjeg predsednika Ruske Federacije, Vladimira Putina i Dmitrija Medvedeva. Znajući specifičan sistem ruske vlasti, možemo da tvrdimo da garancije takve vrste imaju veću težinu od bilo kojih klasičnih ekonomskih ili finansijskih. Bez obzira na to, formalne garancije ruske strane biće date nakon završetka studije izvodljivosti u 2010. godini.

Smatramo neosnovanim i tvrdnje o mogućem odustajanju Rusije od izgradnje *Južnog toka*. Treba napomenuti da osim Srbije u datom projektu učestvuju i Italija, Bugarska, Grčka i Mađarska, a interesovanje pokazuju i Austrija, Bosna i Hercegovina, Slovenija i Hrvatska.[1] Dakle, realizacija ovog projekta nije vezana samo za Srbiju, te, samim tim, odustajanje Moskve od obaveza prema Beogradu označio bi krah kompletnog projekta i poništavanje mnogo značajnijih obaveza, a u sadašnjim uslovima verovatnoća toga je jednaka nuli. Posle modernizacije skladišta gasa Banatski Dvor, kapacitet istog biće 300 miliona kubika gasa, što će pružiti Srbiji mogućnost formiranja operativnih zaliha, za slučaj prekida dotoka gasa tokom vanrednih situacija. Radni obim skladišta iznosi 10% ukupne godišnje potrošnje gasa u Srbiji i ta količina daje mogućnost stabilnog snabdevanja potrošača u određenom vremenskom roku.

Očigledno je, da će sklapanje gasnog aranžmana imati nekoliko pozitivnih posledica za Srbiju, od kojih je prva otvaranje više hiljada radnih mesta. Ukupna finansijska težina projekata po izgradnji srpskog dela *Južnog toka* i skladišta gasa procenjuje se najmanje na 2 milijarde evra. Obzirom na to da će najmanje pola izvođača radova biti srpske firme, dolazimo do pretpostavke da će najmanje 1 milijarda evra, tokom nekoliko godina, biti ubrizgana direktno u srpsku ekonomiju. Ruske firme, koje će raditi na području Srbije, takođe će trošiti na njenoj teritoriji značajna finansijska sredstva, a gradnja gasovoda će zahtevati i modernizaciju, između ostalog, i putne infrastrukture Srbije.

1) http://top.rbc.ru/economics/29/04/2008/162134.shtml

Početak rada gasovoda, planiran najkasnije do 31. decembra 2015. godine, obezbediće neprekidno snabdevanje Srbije gasom iz *prve ruke*, pružajući Beogradu mogućnost da se odrekne usluga mađarske kompanije *MOL*, koja tranzit ruskog gasa srpskoj strani naplaćuje do 70 miliona dolara godišnije.[1] Šta više, sa početkom eksploatacije gasovoda, Srbija i sama dobija ulogu tranzitne zemlje., Imajući u vidu da vlastite potrebe Srbije ne prelaze granicu od 3 milijarde kubika gasa godišnje, najmanji mogući kapacitet srpskog dela *Južnog toka* definisan je brojkom od 10 milijardi kubika gasa godišnje. Prema tome, tranzit dodatnih 7 milijardi kubika gasa potrošačima u EU i regionu mogao bi donositi budžetu Srbije do 150 miliona evra godišnje.

Prema mišljenju bivšeg ministra energetike Srbije Aleksandra Popovića, relativno jeftin ruski gas mogao bi odigrati podsticajnu ulogu za srpsku industriju, čiji je razvoj bio usporen zbog nedostatka energenata. Dodatni impuls dobiće i projekat razvoja gasne mreže u centralnoj i južnoj Srbiji, što će se pozitivno odraziti na životni standard lokalnog stanovništva. Ne treba zanemariti i politički efekat početka rada gasovoda. *Južni tok* pretvara Srbiju u ozbiljnog regionalnog igrača i daje Beogradu status energetskog centra balkanskog regiona. Pretpostavka da će Brisel, zbog zbližavanja Srbije i Rusije, da se *naljuti* na Beograd, ne izgleda verodostojno. Poznato je da u izgradnji *Južnog toka* učestvuje više država članica EU, te stoga konačni potrošači ruskog gasa, u Italiji i Austriji, neće puno razmišljati o tome preko kojih zemalja im stiže gas. Prema procenama analitičara *Gasprom*-a, u narednih pet godina, EU će potrošiti oko 200 milijardi kubika gasa, a projekti *Gasprom*-a, u koji spada i *Južni tok*, doprineće zadovoljavanju datih potreba.

Trebalo bi napomenuti da obim proizvodnje gasa na izvorima *Gasprom*-a neprekidno raste – od 512 milijardi kubika, u 2001. Godini, do 548,6 milijardi, u 2007. godini. Dakle, teza o tome da *Gasprom*, 2015 godine, neće imati dovoljno gasa da napuni *Južni tok*», izgleda neutemeljena. Tokom poslednjih par godina, ruski koncern je započeo eksploataciju devet novih gasnih polja, čiji se ukupni kapacitet procenjuje na 195,7 milijardi kubnih metara gasa godišnje, a 2015. godine, ukupna proizvodnja gasa će dostići 610-615 milijardi kubika.[2]

Zaključak

Očigledno je da će se energetski sporazum potpisan između Rusije i Srbije, u decembru 2008. godine, pozitivno odraziti na srpsku ekonomiju. *NIS*, nad kojim Beograd neće izgubiti kontrolu, dobiće neophodne investicije i mogućnost da zauzme mesto ključnog igrača na regionalnom tržištu naftnih derivata. Vlada Srbije će dobiti 400 miliona eura jednokratne isplate za akcije, rešiće se pitanje modernizacije *NIS*-a, a radnicima ovog preduzeća obezbediće se određene socijalne garancije. Izgradnja gasovoda i skladišta gasa garantovaće Srbiji određeni nivo energetske bezbednosti, uvećaće njen politički i ekonomski potencijal, što je veoma bitno u svetlu intenzivnog dijaloga o pridruživanju Srbije EU. Rusija će, sa svoje strane, dobiti proizvodne kapacitete u jednoj od evropskih zemalja i ojačaće svoje ekonomsko prisustvo u strateškom regionu Evrope.

1) http://www.danas.rs/vesti/ekonomija/tranzit_ruskog_gasa_donosi_zaradu_od_70_ miliona_dolara.4.html?news_id=148828

2) http://www.gazprom.ru/articles/article20015.shtml

Srpski energetski sektor – stanje i rusko – srpski energetski odnosi danas

Prvi izveštaj u okviru projekta „Praćenje rusko – srpskih odnosa“

Dr. Zorana Mihajlović Milanović[1]

Srbija i njen energetski sektor se nalazi na putu od istoka ka zapadu, u centralnom delu regiona Jugoistočne Evrope. Region Jugoistočne Evrope (Albanija, Bugarska, BiH, Hrvatska, Makedonija, Rumunija, Srbija, Crna Gora, UNMIK-Kosovo) se nalazi na raskrsnici svih bitnih tranzitno energetskih koridora, čineći vezu na relaciji istok – zapad mnogo efikasnijom i ekonomičnijom. Iako je od 90-tih godina prolazio kroz težak period karakterisan krupnim ekonomskim i političkim promenama, često kulminiranim sukobima, građanskim i verskim ratovima, veći deo regiona od sredine 90-tih godina kreće na put oporavka i uzlaznog trenda razvoja. Danas su zemlje ovog regiona u završnim fazama ili su prošle kroz promene, realokaciju i restrukturiranje kapitalnih sektora, posebno energetskih. U Srbiji se tek u naredne dve godine očekuju ista dešavanja.

Budući da je energetika regiona na prekretnici, kako zbog novog razvojno-investicionog ciklusa, i novog modela poslovanja na tržišnom i profitabilnom principu, dešavanja u srpskom sektoru, direktno će uticati na energetsku sliku regiona. Ubrzan razvoj ovog regiona, rast GDP uslovio je i rast tražnje za energijom, i to po prosečnoj stopi od 1% (1991-2001). Kombinacija smanjenja raspoloživosti kapaciteta (dotrajalosti) i povećanja tražnje za energijom, rezultirala je od 2001. godine deficitom u obezbeđenju dovoljnih količina energije. Samo do 2012. godine, do kada će prosečna godišnja stopa rasta energije biti 2,3% (2002 – 2012), u ovom regionu treba da bude izgrađeno 4500 MW novih energetskih kapaciteta (ili oko 5 milijardi evra investicija), a do 2025.godine 15000 MW novih, i 11500 MW revitalizovanih kapaciteta (procenjenih investicija na 35 milijardi evra). Upravo zbog nedostatka novih kapaciteta, i investicija, koliko god imao dobar strateški položaj, region JI Evrope je potencijalno usko grlo protoka energije. Potreba za organizovanim, brzim i zajedničkim rešavanjem problema rezultirala je inicijativom Evropske Unije, i prihvatanjem te inicijative od strane zemalja regiona Jugoistočne Evrope o kreiranju i potpisivanju Ugovora o uspostavljanju Energetske zajednice zemalja Jugoistočne Evrope (potpisan u Atini 25.10.2005., ratifikovan od strane EU i na snagu stupio 01. juna 2006.godine). Ovo je prvi dokument u oblasti energetike koji ima obavezujući status, potpisan između zemalja JIE i EU. Ratifikovanjem Ugovora u parlamentima zemalja potpisnica ozvaničena je obaveza kreiranja (EU i 9 zemalja partnera) zakonodavnog okvira za uspostavljanje jedinstvenog integrisanog energetskog tržišta. Ciljevi Energetske zajednice zemalja JIE su: stvaranje uslova i animacija ulaska novih investicija u energetski sektor (posebno električne energije i gasa), kako bi mreža bila sigurna, kreiranje jedinstvenog tržišta električne energije (dozvoljavajući prekograničnu trgovinu i vezu sa tržištem EU), povećanje bezbednosti ponude, i jačanje uslova za nesmetanu zaštitu životne sredine u relaciji sa energetskom ponudom regiona.

1) *Dr Zorana Mihajlović – Milanović, savetnik za pitanja energije i energetske sigurnosti*

Ukupna energetska ponuda i potrošnja Zajednice za energetiku JIE (Mt oe)

	Energetska ponuda	Domaća proizvodnja	Neto uvoz	Uvozna zavisnost,%	Finalna potrošnja
Albanija	2,4	1,2	1,2	51	2,1
BiH	5	3,3	1,6	32	3
Hrvatska	8,9	3,8	5,2	58	7,1
Makedonija	2,7	1,5	1,2	45	1,7
Crna Gora	1	0,6	0,4	40	0,8
Srbija	16,7	11,4	5,3	41	9,7
Kosovo-UNMIK	2	1,2	0,8	40	1
Bugarska	18,9	10,2	9,1	48	9
Rumunija	39,6	28,7	12	30	26,1
Ukupno	97,2	61,9	36,8	38	60,5

*t oe – tona ekvivalentne nafte (tone of oil equivalent), jedinica za energiju, kao količina energije realizovana kroz sagorevanje jedne tone sirove nafte

Izvor: Energy in the Western Balkans, IEA, 2008

Razvoj ovog energetskog tržišta je koordinisan od strane Evropske komisije, čime su energetski sektori ovog regiona „jednom nogom" u Evropskoj Uniji.

Srbija je članica Energetske zajednice, što je potvrdila ratifikacijom Ugovora o osnivanju (jul 2006, Sl.glasnik RS 62/06), odnosno usvajanjem Zakona o ratifikaciji Ugovora o uspostavljanju Energetske zajednice.

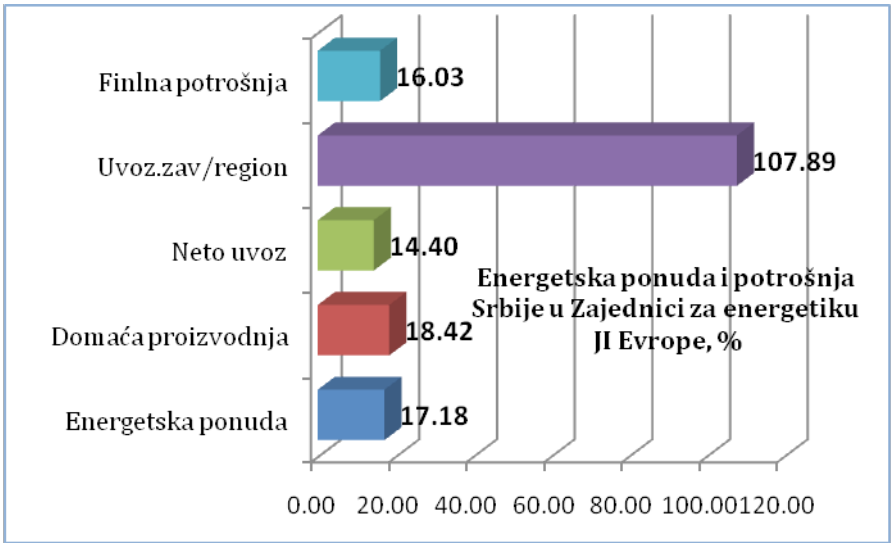

U energetskoj ponudi Regiona, Srbija učestvuje sa 17.2%, a u finalnoj potrošnji 16%. Posmatrano prema tipu energetskog izvora, Srbija se izdvaja sa učešćem uglja (30%), dok je na drugom mestu po ponudi hidroenergija (23%), a na četvrtom po ponudi sirova nafta (23.4%).

Upravo zbog toga, izazovi koji su pred Srbijom nisu ništa manji, a odgovornost političkog i ekonomskog establišmenta je uvećana.

Od demokratskih promena u Srbiji (2000) u oblasti energetike nije se mnogo učinilo. Pored Zakona o energetici, donetog čak četiri godine kasnije (2004), Strategije razvoja energetike Srbije do 2015. godine (2005), i Programa njenog ostvarenja (čak 2007), osnivanja Agencija (regulatorne i za energetsku efikasnost), suštinski, na razvoju, restrukturiranju i podizanju efikasnosti, nije učinjeno gotovo ništa. Pored toga, zbog neusaglašenosti sa evropskim direktivama, zakon o energetici je u procesu izmena, a Strategija razvoja energetike je zastarela. Država je u većem delu energetskog sektora Srbije više bila *maćeha* nego *majka*, posebno u oblasti poslovanja javnih preduzeća, koja su i dalje visoko neefikasna i većinom u gubitku (procenjeni gubitak *JP Elektroprivreda Srbije* (*EPS*), za 2008.godinu, je 20 milijardi dinara, ili oko 240 miliona evra). U periodu od 2000-2008.godine cena električne energije se u Srbiji povećala za 540%, dok je rast plata u Srbiji bio ispod 100%. I pored toga, gubici se gomilaju, potrošnja energije raste (za 9% i 23% u periodima 2008/2002., i 2015/2008), a novi objekti se ne grade. Kapitalni energetski objekti su izgrađeni do sredine 80tih godina, od kada nastaje period dezinvestiranja, koji traje i danas. Građani Srbije su kroz povećanje cena električne energije, prethodnih godina finansirali neefikasnost, i korupciju unutar *EPS*-a, umesto da su finansirali nove elektroenergetske objekte.

Pogubno delovanje države vidljivo je i na primeru preduzeća *Naftna industrija Srbije* (*NIS*). Da bi se tržište nafte i naftnih derivata stavilo pod kontrolu, odnosno pružila prilika *NIS*-u da uposli svoje prerađivačke kapaciteta i modernizuje rafinerije u Pančevu i Novom Sadu, država je 2001. godine posebnom uredbom regulisala uslove i način uvoza i preradu nafte, odnosno derivate nafte (Službeni glasnik RS 92/2007). Uredbom o uslovima i načinu uvoza i prerade nafte, zabranjen je uvoz osnovnih derivata nafte osim u slučajevima kada je ugrožena stabilnost u snabdevanju domaćeg tržišta, kada je *NIS*-u dozvoljavano da izvrši interventni uvoz. Da bi se obezbedile dodatne investicije, cena prerade bila je daleko viša nego u regionu. *NIS* je na taj način već osam godina subvencioniran sa 160 miliona evra godišnje. Ako se zna da je, i pored toga, *NIS* danas *na početku*, bez tehnološki modernih rafinerija, bez investicija, stariji osam godina, da je kvalitet derivata u Srbiji lošiji nego u Evropi, kao i da su potrebne investicije u *NIS* danas oko 1.2 milijardi evra, onda je jasno da je novac završio u kanalima korupcije. Za proteklih osam godina *NIS* je mogao izgraditi još jednu modernu rafineriju, učestvovati kao investitor u naftnim privredama u regionu i biti istinski lider.

Pored toga, u prvim godinama od 2000-te, država nije imala jasnu strategiju restrukturiranja i vlasničke transformacije *NIS*, zbog čega se dešavalo da poslovodne garniture ovog preduzeća, uz blagoslov svojih političkih lidera, krenu u privatizaciju delova *NIS*-a, direktnim pogodbama. Potpisivanjem raznih memoranduma o saradnji, ugovora o dugoročnoj kooperaciji, strateški partneri su iskazivali svoje interesovanje, a poslovodstva su pokušavala da bez javnosti transformišu delove *NIS*-a (po nekoliko puta).

Da bi se ovo stanje rešilo, država je smogla snage i 2005 godine javnim pozivom izabrala privatizacionog savetnika za *NIS* (*Merrill Lynch* i *Raiffesen International AG*). Iako je savetnik predočio strategiju privatizacije, putem javnog tendera, postepeno u 3.faze, i iako je tu strategiju Vlada Srbije usvojila, samo nekoliko meseci kasnije, Vlada se opredelila za prodaju *NIS*-a direktnom pogodbom, u većinskom paketu akcija

(51%). Takvo ponašanje ne samo da je poraz sopstvene Vlade, nego je pokazalo da nema jasnog stava niti strategije razvoja energetskog sektora. Pored toga ovo je bio jasan signal investitorima, da i odluke Vlade mogu *preko noći* da se menjaju, a da za tako šta ne postoji jasno obrazloženje.

Uopšte odsustvo javnih poziva i tendera, direktni pregovori, porast korupcije u bazičnim granama naročito energetici su ozbiljne prepreke i otežavajući faktori budućeg razvoja energetike ne samo Srbije već i regiona. Rezultat je postojanje neefikasnog sektora, bez potrebnih investicija i ambijenta da se one privuku i realizuju.

Energetski sektor Srbije – stanje 2008.g

Srbija je energetski siromašna zemlja. Rezerve kvalitetnih energenata nafte i gasa su simbolične i čine manje od 1% u ukupnom bilansu rezervi Srbije, dok preostalih 99% čine energetske rezerve uglja, u kojima dominira niskokalorični ugalj lignit.

Rezerve fosilnih goriva u Srbiji, Mt oe

	eksploatacione	geološke
Ugalj, sa Kosovom	2.741	3.883
Nafta i gas	20	60
Ukupno	2.761	3.943
Ukupno bez Kosova	773	1.091

Izvor: Strategija razvoja energetike Srbije do 21015. godine

Pored energetsko – resursnog siromaštva, bilans Srbije ukazuje na tendenciju povećanja energetske zavisnosti, kako primarne energije (nafte, gasa, uglja), tako i sekundarne (električne energije). Ukupna energetska uvozna zavisnost je još od 2004.godine viša od one koja je projektovana za 2015.godinu (35,9% do 38,4%, u zavisnosti od scenarija usporenog ili dinamičkog ekonomskog razvoja). U 2008. godini uvozna zavisnost je 42%.

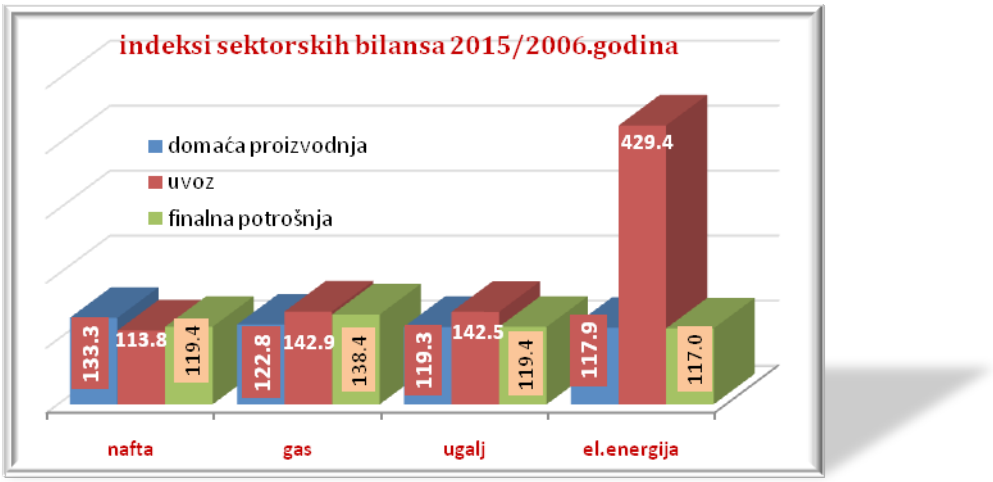

Potrošnja finalne energije će porasti do 2015.g za 22%, prosečno godišnje 3-5%, dok će u isto vreme domaća proizvodnja primarne energije ostvariti sporiji rast (od 20%), prosečno godišnje 1,75%. Sektorski bilansi pokazuju da će do 2015.godine najviše rasti uvoz električne energije (329%), uglja (142%), prirodnog gasa (43%) i nafte (14%).

Projekcija finalne potrošnje (2015/2006) po energentima pokazuje najviši rast potrošnje gasa od 156% i uglja od 77%, ali i rast potrošnje nafte (29%) i električne energije (22%).

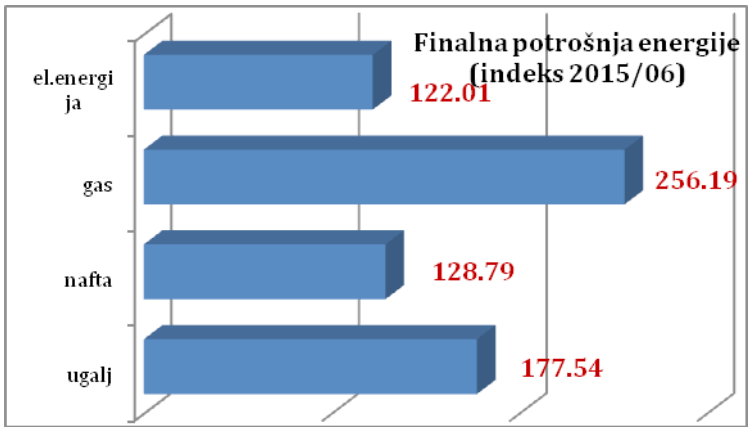

Gas će u Srbiji biti veoma tražen energent. Njegova šira upotreba je proklamovana kao jedan od prioriteta Strategije razvoja energetike, a operativno predočena Nacionalnim akcionim planom, kojima se planira gasifikacija najmanje 400 hiljada domaćinstva i povećanje upotrebe gasa u proizvodnji električne energije (za preko 300%). Upravo zbog toga projekti koji se sprovode u ovom sektoru moraju biti sprovedeni na javan i pregledan način, putem tendera i javnih poziva.

Ranjivost, nedovoljne investicije i odsustvo svake kontrole realizacije strategija rodilo je puno problema – kritičnih tačaka u srpskom energetskom sektoru:

Kritične tačke energetskog sektora Srbije – 2008.godina

Gasni sektor

1. Niske rezerve domaćeg gasa (9% srpske potrošnje, uvoz 91%),
2. Rast finalne potrošnje gasa za 57%, uvoza 73% (za period 2015/2003),
3. Rast gubitaka u prenosu i distribuciji gasa za 69% (2015/2003)
4. Nerazvijena gasna infrastruktura:1. jedan pravac dotoka gasa (Rusija – Ukrajina – Mađarska (Horgoš) – Srbija), 2. disproporcija u razvijenosti distributivne mreže i stepenu gasifikacije severnog (95%) i centralno-južnog dela zemlje (ispod 45%)
5. Disparitet u cenama energenata koji izaziva oscilacije u potrošnji i upotrebi gasa
6. Netransparentne procedure i realizacija projekta gasifikacije Srbije,
7. Gubitak statusa nabavke gasa direktno od proizvođača (Ruska Federacija), a uvođenja posrednika u nabavku,
8. Ugrožena energetska stabilnost zbog ne-operativnosti podzemnog skladišta gasa u Banatskom Dvoru, potencijalnog kapaciteta 850 mil m3 godišnje

Naftni sektor

1. Rezerve sirove nafte procenjene na najmanje 40tak godina (50 mil t oe),
2. Domaća proizvodnja nafte zadovoljava 20% srpske potrošnje
3. Rast finalne potrošnje nafte za 27%, uvoza 15% (za period 2015/2003),
4. Projekcija potrošnje motornih goriva od 72% (2026/2007)
5. Zastarela infrastruktura i tehnologija – posebno u oblasti rafinerijske prerade,
6. Niska iskorišćenost kapaciteta od rafinerijske prerade od samo 46,5%, usled tehnološke zastarelosti (Pančevo i Novi Sad),
7. Nedovoljno investiranje u domaća istraživanja i proizvodnju nafte, kao i koncesije u inostranstvu,
8. Nedostatak fer konkurencije i odnosa između privatnih prodavaca naftnim derivatima,
9. Neiskorišćenje uljnih škriljaca kao načina dobijanja sintetičke nafte. Procenjene rezerve 2 milijarde tona, iz kojih je moguće dobiti oko 200 miliona t nafte,
10. Monopol i favorizovanje državne kompanije *NIS*, kako kroz postojanje Uredbe o zabrani uvoza derivata, tako i kroz dozvole za eventualni interventni uvoz derivata,
11. Disparitet između kvaliteta i cene naftnih derivata u Srbiji (kvalitet na najnižem nivou u Evropi, a cena na najvišem)

Elektroenergetski sektor

1. Rast finalne potrošnje električne energije od 22%, a uvoza od preko 400% (za period 2015/2003)
2. Dominacija niskokaloričnog uglja lignita u proizvodnji električne energije,
3. Viši gubici u prenosu i distribuciji električne energije (za samo četiri godine 2008/2002., godina porasli za 64%), u odnosu na region,
4. Nemogućnost raspolaganja energetskim potencijalom uglja Kosovsko Metohijskog basena, kao i elektroenergetskih objekata (termoelektrana, kopovi uglja, distributivna mreža) na teritoriji Kosova i Metohije, od 1999.godine (rezerve uglja Kosovskog basena zauzimaju 2.mestu u Evropi, i 5. mesto u svetu)
5. Zastoj u izgradnji elektroenergetske infrastrukture više od 18 godina,
6. Monopolski položaj Elektroprivredne delatnosti, koji direktno utiče na rast troškova i cena, i dezinvestiranje
7. Nezainteresovanost države da se ustanovi i razvija tržište električne energije, bez obzira na to što bi to povoljno delovalo na konkurentnost cele privrede

Obnovljivi izvori energije, i toplotna energija

1. Neiskorišćenost potencijala obnovljivih izvora energije procenjenog na 3,83 miliona t oe godišnje
2. Struktura energetskog potencijala OIE ukazuje na dominaciju potencijala biomase (63%), sunčeve (16,7%), potencijala u malim vodotocima (10,4%), geotermalni izvori (5,2%) i vetru (5%),
3. Nedostatak zakonske i podzakonske procedure u ovoj oblasti (Uredba o statusu povlašćenih proizvođača, podsticajne mere, izmene i dopune zakona o energetici, Uredba o minimalnom udelu električne energije proizvedene iz OIE i kogeneracije)
4. Nepostojanje zakona o racionalnoj upotrebi energije i podsticajnih mera države, i Fonda za energetsku efikasnost
5. Nemogućnost kontrole javnih komunalnih preduzeća koja se bave proizvodnjom i prenosom toplotne energije, a koja su pod ingerencijom lokalnih samouprava, iako direktno utiču na energetski bilans zemlje,
6. Nepostojanje strategije razvoja i upotrebe kogenerativnih postrojenja koja bi u isto vreme proizvodila toplotnu i električnu energiju i time podigla energetsku efikasnost i obezbedila dovoljno energenata

U situaciji u kojoj se danas nalazi energetski sektor Srbije, za promene koje su neminovne, a koje se odnose na restrukturiranje, privatizaciju kao i poštovanje direktiva Evropske Unije iz ove oblasti sa jedne strane, i održavanja energetske stabilnosti zemlje sa druge, neophodna je potpuna transparentnost i otvorenost procesa. Ukoliko toga nema, a sve su naznake da će toga biti manje, onda će monopol države Srbije, koji postoji u energetskom sektoru biti zamenjen monopolom druge države i njenih nekoliko preduzeća. Na taj način ne samo da će biti ugroženi svi principi tržišne ekonomije, već će to postati ograničavajući faktor razvoja energetskog i svih ostalih sektora u zemlji. To je dodatno i signal regionu i potencijalnim investitorima o nesigurnosti njihovih ulaganja.

Imajući u vidu bogatstvo Ruske Federacije gasom, kao i decenijsku oslonjenost Srbije ka ovom dobavljaču, nije nelogično da energetski sektor i na dalje nastavi nabavku od ove zemlje. Ono što jeste neobično jeste da se gotovo ceo energetski sektor bez tenderske procedure, direktnim pogodbama (sporazumima o strateškom partnerstvu) prepušta ruskim kompanijama. Odgovornost je svakako na srpskoj strani, koja nije jasnije definisala pravce, kriterijuma i načine razvoja energetike, koja je čak bila u stanju da ne poštuje ni sopstvenu odluku (Vlada Srbije – odluka o načinu vlasničke transformacije *NIS*-a), ili koja je zbog sopstvenog nečinjenja izgubila partnerski odnos u kompaniji Jugorosgaz, a koja je od 2007.godine posrednik za nabavku gasa za Srbiju.

Možda najveća odgovornost leži u svesnom obmanjivanju javnosti, od strane političkog establišmenta, koji putem pretnji i ucena i stvaranjem straha u javnosti od ugrožene energetske stabilnosti odnosno zastoja u energetskoj ponudi, opravdava svoje postupke netransparentne rasprodaje energetskog sektora Srbije.

Istorijski, ruski kapital je u Srbiju ušao pre četiri decenije učestvujući u montaži današnjih 6 (od 12) turbina HE Đerdap 1. Do danas one su isporučile potrošačima preko 200 milijardi kWh energije, čime je njihov radni vek završen. Problemi vezano za otpočinjanje revitalizacije blokova na HE su ozbiljni, postoje već nekoliko godina i prete energetskoj stabilnosti regiona. Od 2001.godine traju pregovori o otpočinjanju ovog posla (poslovi ugovoreni 2002.godine, sa ruskom kompanijom *OAO Silovije mašini Moskva*, vredan 100,7 miliona dolara), a za dug koji ruska strana ima prema Srbiji. Stalne promene uslova sa ruske strane, odlažu i potpisivanje ugovora ali i početak radova.

Na dalje, nakon 2000.g, kupovinom 79,5% kapitala, ruska naftna kompanija *LukOil* postaje vlasnik kompanije koja se bavi trgovinom naftnim derivatima *Beopetrol*, za 207 mil evra (117 mil evra + 85 mil evra projektovane investicije u periodu do 5 godina + 5 mil evra za socijalni program). Na žalost, obećane investicije *LukOil Beopetrol* nije izvršio, pravdajući se nepotpunom dokumentacijom oko vlasništva nad pumpama – bez obzira što je za taj problem znao prilikom kupovine. Uvažavajući opravdanje, Agencija za privatizaciju je zbog neizvršenih investicija lišila srpski budžet dodatnih 30 miliona evra na konto ugovorne kazne!

Kontinuiran odnos sa ruskom stranom traje jedino u nabavci gasa. Srbija ugovara potrebne nabavke prirodnog gasa od ruskog *Gasproma* (*Gazexporta*), na godišnjem nivou. Međutim dešavanja poslednjih godina u ovoj oblasti, rezultirali su ozbiljnu aferu, u koju je prema spekulacijama medija i javnosti upleten politički vrh.

Ova kompanija je na volšeban način promenila svoju vlasničku strukturu, rezultirano većinskim učešćem stranih partnera (25% JP *Srbijagas*, 25% *Centrex Beč*, i 50% *Gazprom*). Postojanje zajedničke kompanije JugorosGaz na teritoriji Srbije, sa sobom je donelo obilje problema, koji će se tek osetiti u vremenu koje dolazi:

1. Osnovano državnim sporazumom 1966. godine, kao a.d., sa 50:50% učešća srpske i ruske strane, a radi gasifikacije Srbije, izgradnje magistralnog gasovoda Niš-Dimitrovgrad i trgovine gasom. Do 2001. u partnerstvu sa srpskom stranom izgrađena deonica Niš-Pojate (MG 9), koja je ujedno i deonica magistralnog gasovoda MG 10 Niš Dimitrovgrad.
2. Gubitkom partnerskog učešća u ovom preduzeću, sopstvenim nečinjenjem, Srbija gubi mogućnost ravnopravnog statusa kako u vlasništvu magistralne deonice, tako i budućoj gasifikaciji istočne i južne Srbije
3. Dobijanjem statusa preduzeća koje obavlja poslove od opšteg interesa, januara 2007.godine (od strane tadašnjeg tehničkog ministra u Vladi Srbije), JRG postaje paralelno preduzeće javnom preduzeću Srbijagas. Srbija je na taj način, bez procedure i kriterijuma, i bez postojanja lojalne konkurencije, a pre svega bez strategije o vlasničkoj transformaciji gasne delatnosti, uvela na „mala vrata“ konkurenta u najprofitabilniji deo gasnog biznisa.

Od 2007.godine (01. 01. 2007), JRG je posrednik u nabavci gasa za Srbiju (godišnja potrebna količina gasa se kreće od oko 2,3 milijardi m3, a profit koji ovo posredničko preduzeće na taj način ostvaruje je oko 30 miliona evra godišnje. Iako se u srpskim medijima još od 2006.godine govori o postojećim i potencijalnim problemima sa JRG, tek je donošenjem odluke o poskupljenju gasa (oktobar 2008.g), među opozicionim političkim partijama u Skupštini, i javnosti se ovaj problem nanovo otvorio. Ovog puta se očekuje rasplet nakon istraživanja i rada jedinica Privrednog kriminala i Republičkog tužioca.
Pored trenutno otvorene afere oko posrednika gasa, u Srbiji se politička koplja ukrštaju, mnogo više sa ciljem skupljanja dodatnih političkih poena, nego radi primene jasnih i zdravo razumskih mišljenja vezano za Sporazum između Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije o saradnji u oblasti naftne i gasne privrede (potpisan i ratifikovan u Moskvi, u januaru a u Beogradu u septembru 2008.godine).
Uzimajući u obzir aktuelne zakone u Srbiji u kojima se regulišu uslovi i način obavljanja predmetnih energetskih delatnosti, aranžman sa Ruskom Federacijom je u suprotnosti sa njima (kao i sa acquis communnantare EU). Bez obzira što Srbija još uvek nije u obavezi da primeni sve relevantne zakone EU, opredeljenost Srbije ka putu u EU, potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji, kao i Ugovora o energetskoj zajednici zemalja JI Evrope, morao je biti valjan razlog da se u aranžman na ovakav način ne ulazi. Sa druge strane, upravo je položaj Srbije i njen korak do EU jedan od razloga ruske strane, čime ona bez obaveze poštovanja mnogih pravila i standarda EU, ulazi na prostor EU, sa još jedne „nepokrivene“ rute.
Ovaj dokument je za Srbiju, u odnosu na sve ostale koje je RF sklopila sa drugim zemljama, a vezano za izgradnju gasovoda *Južni tok*, daleko najnepovoljniji. Najveći problem jeste status tzv.“vezane trgovine“, po kojoj Srbija prodaje direktnom pogodbom *NIS*, a za uzvrat dobija krak gasovoda. Čak i kada bi se zanemarila činjenica postojanja ovakvog najprimitivnijeg načina poslovanja (trampa – feudalizam), ostaje veliki broj nerešenih pitanja i problema.

1/ Samo prolaskom **magistralnog** kraka gasovoda moguće je obezbediti gasnu energetsku stabilnost, prihode od tranzitiranja gasa i dugoročnu geostratešku poziciju Srbije. Pretpostavljeni kapacitet Sporazumom od „minimum 10 milijardi m3 godišnje" (član 4), ne samo da nije dovoljan, već ne predstavlja magistralni krak. Ako se zna da je 2006.godine potpisan Memorandum o razumevanju između Gazexporta i Ministarstva energetike Srbije radi izgradnje transportnog gasovoda preko teritorije Srbije (prema granici sa Hrvatskom) dužine 400 km, i kapaciteta između 18 do 20 milijardi m3 godišnje, onda uslovi iz Sporazuma iz 2008. godine ukazuju na smanjenje zainteresovanosti ruske strane za prolazak magistralnog kraka kroz Srbiju. Imajući u vidu da će gasovod *Južni tok* ukupno imati kapacitet između 30-33 milijardi m3/godišnje, srpski **magistralni** krak bi trebalo realno da ima min. 15 milijardi m3/godišnje.

2/ U gasnom delu Sporazuma se pretpostavlja i rešavanje izgradnje podzemnog skladišta gasa Banatski Dvor, ali nedovoljnog kapaciteta od 300 mil. m3 godišnje. Skladište gasa je od izuzetnog značaja jer se njime obezbeđuje energetska stabilnost, kako pokrivanjem potrošnje u pikovima potražnje, tako i pri drugim mogućim poremećajima ponude gasa. Da je Srbija imala operativnu I fazu ovog skladišta u vreme gasnog rata između Rusije i Ukrajine (zima 2005/2006), ne bi imala za 50% smanjen dotok gasa, zaustavljenih 184 privredna subjekta i ozbiljne probleme u energetskom sektoru.

Ovo skladište gasa prema svim procenama i strategijama može i treba da bude regionalno, sa odavno projektovanim kapacitetom od 800 do 860 mil. m3 gasa godišnje. Imajući u vidu da je strateški partner zainteresovan za ovo skladište ali tako što će razviti samo polovinu mogućeg kapaciteta, onda je pitanje postojanja „magistralnog" kraka gasovoda kroz Srbiju *na dugom štapu*.

3/ Pitanje osnivačkog i samim tim upravljačkog udela/kapitala u budućoj kompaniji zaduženoj za poslove sa gasom odražava mišljenje ruske strane o srpskom partneru, i inferiornost i nesposobnost srpske. Ruski partner će biti vlasnik većinskog (51%) a *Srbijagas* manjinskog udela (49%) novoosnovane kompanije. Ni u jednom sporazumu, ni sa ijednom drugom zemljom ruski partner nije većinski vlasnik već ima partnerski odnos (50% : 50%).

Izgradnja i korišćenje gasovoda za transport gasa se planira bez jasno definisanih zakonom propisanih obaveza, a koje treba da se odnose na: uslove obavljanja delatnosti od opšteg interesa (transport prirodnog gasa i upravljanje transportnim sistemom). Transport i upravljanje magistralnim gasovodom (gasovod visokog pritiska) je od vitalnog značaja za svaku zemlju, i on po svojoj vrsti jeste prirodni monopol (i mora biti regulisan). Ovi uslovi su jasno definisani Zakonom o energetici, Zakonom o ratifikaciji Ugovora o uspostavljanju Energetske zajednice, direktivom 2003/55/EC (O Zajedničkim pravilima za unutrašnje tržište prirodnog gasa).

Iako je jasno da će studija kompletnog gasovoda *Južni tok* biti gotova tek posle 2009.godine, kojom će se znati pojedinosti kapaciteta i ruta gasovoda, zabrinjava pritisak ruske strane, i odobravanje srpske, za zaključenjem kupoprodajnog ugovora o vlasničkoj transformaciji *NIS*-a. Pregovaranje vezano za *NIS* obuhvata nekoliko veoma važnih delova i detalja.

1/ Cena po kojoj se prodaje *NIS* i sa kojom se dosta spekuliše u javnosti (400 mil evra) je samo jedan od elemenata, ali nikako prioritetan. *NIS*-u su potrebne ogromne investicije, koje se procenjuju na najmanje 1 milijardu evra, pa naznaka „minimum 500 miliona evra" (Protokol) nije precizna, niti dovoljna.

Dogovorena prodaja (između dve strane) u slučaju rafinerija je suprotna zakonu, i opšte prihvaćenim tržišnim pravilima. One se prodaju – daju na upravljanje, bez jasno definisanih obaveza vezanih za očuvanje životne sredine, kvaliteta derivata i obaveza razvoja, unapređenja i održavanja proizvodnih postrojenja (što bi bila obaveza posebno imajući u vidu Program ostvarenja strategije energetike Srbije do 2015.godine).

2/ Pitanje istraživanja i proizvodnje domaće nafte i gasa se posebno ne tretira u Protokolu, a od presudne je važnosti za dostizanje određenog stepena energetske sigurnosti zemlje. Domaća nafta pokriva 20% srpskih potreba, a gas oko 10%. Ne postoji ni jedan razlog da srpska strana prodaje pravo na eksploataciju svojih domaćin resursa. Srpska nafta je dobrog kvaliteta i nisko sumporna (ispod 0,5% sumpora) i najvećim delom pripada grupi lake nafte sa više belih komponenti (benzini i dizeli). Ne treba napominjati da su sa ekološke strane lake nafte sa niskim sadržajem sumpora (ispod 0,5%) pogodnije za rafinerijsku preradu. Rezervi domaće nafte ima za još najmanje 40 godina, dok su procenjene geološke rezerve 3x veće od bilansnih, što ukazuje na potrebu daljih istraživanja. Pored toga, Srbija je bogata jednom vrstom vrlo kvalitetne naftenske nafte, retke sirovine pogodne za proizvodnju kvalitetnih ulja i maziva. Sa godišnjom proizvodnjom ove nafte i njenom preradom (u ulje za transformatore, i naftenska bazna ulja) Naftagas bi mogao da ostvari dodatnih 1 milijardi dolara godišnje (cena naftenskog baznog ulja je 1000 – 1250 evra/t, a ulja za transformatore 1600 – 1800 evra/t).

Kako je *NIS* kompanija koja raspolaže sa svim segmentima naftne privrede – sistem primarne energije (proizvodnja sirove nafte i gasa, uvoz nafte), sistem transformacije primarne energije (obrada sirove nafte u rafinerijama) i sistem finalne energije (potrošnja finalne energije za energetske i neenergetske svrhe), neophodno je Ugovorom precizirati visinu investicija po određenim segmentima, kao i dinamiku ulaganja. Programi i projekti modernizacije moraju obuhvatiti: ulaganja u širenje istraživanja na teritoriji Srbije, ulaganje u raspoložive proizvodne kapacitete za istraživanje i proizvodnju nafte, podizanje tehnološkog nivoa radi proizvodnje evro dizela i benzina, tehnološkog razvoja rafinerija, podizanja tehničko tehnološke pouzdanosti procesnih i vanprocesnih postrojenja, ulaganja u oblasti zaštite životne sredine

3/ Protokol o prodaji *NIS*-a ni jednom rečju ne tretira ekološke standarde, što je morao biti „znak za uzbunu". Naime, ruska strana Sporazumom predviđa i da 2012.godine zadrži monopol na uvoz nafte, kao i moratorijum na evropske ekološke standarde. Ako neko treba da ima monopol na uvoz nafte, onda vlasnička transformacija *NIS*-a nije ni potrebna. *NIS* danas ima monopol na uvoz nafte, pa tu promene nema. Mnogo ozbiljniji problem jeste pitanje ekologije. Država Srbija se bar koliko toliko trudi da poboljša stanje u ovoj oblasti, što je izuzetno teško bez dodatnih investicija. Ali ukoliko strateški partner traži moratorijum, onda on jasno pokazuje nevoljnost da se bavi ekologijom. Srbiji ne treba ni jedan jedini barel nafte, niti litar evro dizela, ako će to da dovede do povećanja smrtnosti od kancera pluća dece u npr. Pančevu.

Bez obzira što svaki privredni subjekt podleže srpskim zakonima o zaštiti životne sredine, imajući u vidu tešku ekološku situaciju u Pančevu, budući Ugovor mora sadržati odredbe koje će obavezati dodatno strateškog partnera da koristi i primeni najnovije energetske, ekološke i ekonomski efikasne tehnologije. Jedino je to garancija. U suprotnom, to može značiti da naftna privreda neće dobiti savremenu i tehnološki moderne a samim tim i efikasnu opremu. U situaciji kada je energetska efikasnost Srbije za 5 puta niža u odnosu na svetski prosek, i čak 8 puta u odnosu na prosek zemalja OECD, prirodan je zahtev države da svi koji ulažu donose nove i moderne tehnologije.

4/ Pitanje opstanka Uredbe o zabrani uvoza derivata koja se planira da opstane „najmanje dve godine" je neobičan zahtev (Uredba o zabrani uvoza derivata ne može važiti duže od 31.12.2010. godine, jer postoje određene obaveze koje je Srbija prihvatila potpisivanjem Ugovora o energetici zemalja JI Evrope, a koji je ratifikovan jula 2006). Opstankom Uredbe, i nakon potpisivanja Ugovora, Srbija štiti rusku privatnu kompaniju!

Svako potpisivanje i zaključivanje kupoprodajnog ugovora o prodaji *NIS*-a je rizično ukoliko nema Studije izvodljivosti za gasovod *Južni tok*, ili pismene garancije da će magistralni krak tačno određenog kapaciteta gasovoda (potrebnog kapaciteta) proći kroz Srbiju.

Osvrt na perspektivu odnosa između Rusije i Srbije na početku 21 veka

(Uvodna razmatranja u okviru projekta: „Praćenje rusko-srpskih odnosa“)

Žarko Petrović[1]

Uvod

Alternativa Srbije nije u političkom i ekonomskom okretanju ka Rusiji. Razlozi za to su mnogi i ni jedan od njih nije zasnovan na manihejskoj predstavi Evrope kao *dobrog*, a Rusije kao *zlog*, i ni jedan ne negira potrebu za saradnjom sa Rusijom u oblasti ekonomije, kulture, religije, pa čak i političkom saradnjom, u okviru koji ne protivreči putu Srbije u Evropsku uniju (EU).

Na *desnijoj* strani političkog spektra Srbije primetan je rast samopouzdanja kao posledica *ustajanja Rusije*. Tomislav Nikolić, govoreći u svojstvu zamenika predsednika Srpske radikalne stranke, uoči poslednjih predsedničkih izbora u Srbiji dao je izjavu o mogućnosti razmeštanja ruskih baza u Srbiji.[2] Druge partije, sa te strane političkog spektra, ne zaostaju, ali ne samo one: Branko Ružić, predsednik Izvršnog odbora Socijalističke partije Srbije izjavio je da se Srbija *vraća Rusiji* i da *Naftno-gasni aranžman ima ne samo ekonomski nego i politički i bezbednosni aspekt*.[3] Sa druge strane, reči ministra spoljnih poslova Srbije, Vuka Jeremića, u intervjuu za bečki dnevnik *Die Presse*, gde je izjavio da Srbija nije deo ruske interesne sfere, te da neće priznati nezavisnost Abhazije i Južne Osetije,[4] jasno govore o evropskoj orijentaciji Srbije. Ta orijentacija, jasna i retko jezgrovita iz usta srpskog političara, nema u Srbiji podršku koju zaslužuje. Pitanje evropske orijentacije Srbije je suprotstavljeno priznanju nezavisnosti Kosova od strane većine članica EU, i evroskepticizmu delova srpskog društva tj. novom vidu stare dileme *Rusija* ili *Zapad*, *sabornost* ili *prosvetiteljstvo*, *narodnjaštvo* ili *liberalizam* – jednom te istom pitanju koje Srbiju muči već, evo, treći vek.

Srbija bi trebalo da, u svojoj dugoročnoj političkoj orijentaciji, uzme u obzir samo racionalne činioce: pitanja bezbednosti, ekonomskog i društvenog prosperiteta, uključujući tu i vrednosne principe, na kojima srpsko društvo želi da počiva. Međutim, pre nego što se uopšte razmotre ovi činioci u kontekstu rusko–srpskih odnosa, potrebno je osvrnuti se na opštu sliku pozicije Rusije u međunarodnim odnosima.

---

1) *Mr. Žarko Petrović je savetnik ISAC fonda, na projektu Praćenje rusko – srpskih odnosa, za pitanja Rusije i ZND.*

2) *Ja mislim da bi geografski najbolje bilo na Kopaoniku ili na Pasuljanskim livadama. O tome sam kao vojni topograf mnogo razmišljao. Postoje lokacije u Srbiji s kojih Rusi mogu odlično da kontrolišu odbranu svoje zemlje* Izvor: B92, Nikolić: Ruske baze u Srbiji, 19. decembar 2007. godine http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=12&dd=19&nav_id=277248&nav_category=11

3) http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Ruzic-Ne-okrecemo-se-Rusiji-vracamo-joj-se.sr.html

4) *Die Presse*, 23.09.2008. intervju sa Vukom Jeremićem

Izazovi i trvenja u odnosima Rusije sa Zapadom

Rusija vidi *jednopolarnost* kao osnovni problem savremenih međunarodnih odnosa, a neograničenu slobodu akcije koju uživaju Sjedinjene Američke Države (SAD) kao destabilizujući faktor.[1] Rusija tvrdi da traži korekciju postojećeg sistema u kojem se odluke moraju donositi konsenzusom, a ne unilateralnom akcijom i u okviru postojećih institucija i međunarodnih principa i prava. Istovremeno, Rusija teži novom Ugovoru o bezbednosti u Evropi, i uspostavljanju onog balansa u Evropi, za koji smatra da je narušen usled širenja NATO i postavljanja američkog protivraketnog štita.[2] U decembru 2007.g. Rusija je suspendovala Ugovor o konvencionalnim snagama u Evropi i zauzela vrlo aktivnu i konfrontacionu retoriku povodom postavljanja američkog protivraketnog sistema u Poljskoj i Češkoj.[3]

Tvrdnje i poricanja i ruskih i zapadnih zvaničnika o novom hladnom ratu, govore upravo o nivou i intenzitetu nesporazuma i izazova koji su pred njima. Čak i površna analiza vodi zaključku da obe strane imaju itekako legitimne brige i dobre argumente, na koje bi morale da jedna drugoj odgovore. I jedni i drugi vide drugog kao agresivnog. Dok Rusiju vide kao autoritarnu i nepredvidivu zemlju, Zapad vide u Rusiji kao perfidnog protivnika čiji je konačni cilj raspad ili barem podčinjavanje Rusije. Međutim, cilj ovde nije donošenje presuda, već isticanje realne pozicije Rusije u međunarodnoj areni. Rusija nije uspela da odvrati SAD od podizanja protivraketnog štita *protiv Irana i Severne Koreje*, a njeno zveckanje oružjem, u formi obnavljanja patroliranja strateških bombardera, njihova nedavna poseta Venecueli, i slanje brodova Severne flote na zajedničke manevre sa ovom zemljom u decembru više izazivaju sleganje ramenima ili čak omalovažavanje, nego što zaista nekoga brinu.[4] Poslednji Ministarski Savet OEBS-a, održan 4.-5. decembra 2008. godine doneo je upravo suprotno od onoga što je Rusija želela: Ugovor o novoj evropskoj bezbednosti nije ozbiljno razmatran, a tema Gruzije je, suprotno željama Rusije, dominirala Savetom.

Akcija u Gruziji, u avgustu 2008. godine, za Rusiju predstavlja odgovor Zapadu na nezavisnost Kosova, a za Zapad, *bačenu rukavicu*.[5] Za Srbiju je neobično važan domašaj te *rukavice*. Rusiju u njenom unilateralnom priznanju Abhazije i Južne Osetije, u avgustu 2008.g., nije podržao gotovo niko[6], sa izuzetkom čisto retoričke podrške Belorusije koja još uvek nije došla do priznanja. Kina nije podržala Rusiju, kao ni Šangajska organizacija za saradnju. Kazahstan, sa reputacijom ključnog partnera Moskve u Evroaziji, takođe se uzdržao. Jermenija, čija ukupna bezbednost umnogome zavisi od Rusije, nije jasno stala na njenu stranu. Vidljivo su se suzdržali i Kirgistan, Uzbekistan i Tadžikistan, koji Rusiji duguju mnogo iz nedavne prošlosti i mnogo polažu u budućnost odnosa. Ostali susedi Rusije bili su jednodušni u njenoj osudi. Jednodušna je bila i osuda svih evropskih država pojedinačno i same EU, a takođe i SAD i Kanade.

---

1) U svetskoj areni je takođe potrebna sloboda govora (...) svaki pritisak onih koji drugačije misle, stavljanje „pod tepih“ postojećih nesaglasnosti nosi sa sobom negativne posledice za celu međunarodnu zajednicu. Sergej Lavrov, Ministar spoljnih poslova Ruske federacije, „Sadašnjost i budućnost globalne politike: Pogled iz Moskve, april 2007. godine, Rusija u globalnoj politici („Россия в глобальной политике”. № 2, Март -Апрель 2007), http://www.globalaffairs.ru/numbers/25/7287.html;

2) Govor Predsednika Medvedeva u Evianu “World Policy Conference”, 8 oktobra 2008. godine, http://www.kremlin.ru/appears/2008/10/08/1619_type63374type63377type82634_207422.shtml

3) SAD su se pre toga, još 2002 povukle iz Ugovora o protivbalističkim raketama, ključnog u održavanju strateškog balansa.

4) Obraćanje Državnog Sekretara Kondolize Rajs o američko – ruskim odnosima u German Marshall Fund-u, Washington DC, 18 septembra 2008. g. http://www.america.gov/st/texttrans-english/2008/September/20080918155132eaifas0.4152033.html;

5) George Friedman**,** Georgia and Kosovo: A Single Intertwined Crisis http://www.stratfor.com/weekly/georgia_and_kosovo_single_intertwined_crisis

6) Osim Nikaragve.

Snaga osude akcije Rusije u Gruziji od strane Poljske, Litvanije, Letonije i Estonije je takav da predstavlja smetnju ostatku EU u nalaženju načina za prevazilaženje krize i nastavak dijaloga sa Rusijom.

U svojoj realpolitici i uopšte međunarodnim odnosima, Rusija koristi razvijenu energetsku politiku. Ta politika se zasniva na *paralelnosti* i međuzavisnosti političkih i ekonomskih prioriteta Ruske Federacije. Politički sporovi Rusije sa susednim državama, često, koincidiraju sa ekonomskim sporovima, naročito u oblasti energetike. Konkretno, spor oko spomenika sovjetskom vojniku u estonskoj prestonici Taljinu koincidirao je sa problemima u isporuci gasa toj zemlji. Hapšenje četiri ruska oficira u Tbilisiju, u jesen 2006. Godine, prouzrokovalo je ekonomski embargo Rusije Gruziji. Takođe, poznata su česta pokretanja pitanja duga za gas i podizanje cene gasa uoči političkih odluka u Ukrajini. *Gazprom* je uoči obeležavanje godišnjice *Holodomora*[1] i uoči sastanka ministara spoljnih poslova država članica NATO, 2.-3. decembra 2008. godine, na kome je trebalo da se raspravlja o daljim planovima za članstvo Ukrajine (i Gruzije), pokrenuo pitanje ukrajinskog duga za gas.

Predsednik Medvedev, u Konceptu ruske spoljne politike, govori o korišćenju mnogih instrumenata, uključujući i ekonomske, srazmernu njihovom realnom značaju za obezbeđivanje spoljnopolitičkih interesa Rusije.[2] Za uticajne ruske analitičare izgleda sasvim logična želja Moskve da kontroliše puteve energenata *naravno da je za nas idealno da naftovodi prolaze preko naše teritorije […] ja želim da ti zavisiš od mene, a ne ja od tebe*.[3] Evropska komisija je u novembru 2008. godine objavila plan za smanjenje energetske zavisnosti Evrope od uvoza stranog (ruskog) gasa tako što je, između ostalog, kao prioritete istakla povezivanje pribaltičkih zemalja sa evropskom energetskom mrežom i pojačavanje napora ka izgradnji južnog gasnog koridora.[4]

Za Srbiju, kao državu, od velike je važnosti međunarodna pozicija Rusije. Okrenutost Srbije evropskim integracijama ne može a da ne uzme u obzir da Srbija teži da se integriše u sistem(e) sa kojima Rusija ima probleme u odnosima. Samim tim, integracijom Srbije u EU, ti bi problemi postati takođe i problemi Srbije. Istovremeno, odnosi sa Rusijom koje bi Srbija gradila na bilateralnoj osnovi nikada ne bi smeli da budu suprotstavljeni prioritetima koje EU ima u odnosima sa Rusijom, inače se ne može govoriti o mogućnosti integracije Srbije u EU. Osim toga, istinitost ocena da Rusija koristi energiju kao oružje, za Srbiju je posebno značajna, jer okrenutost Srbije Rusiji u, recimo, naftnoj i gasnoj i uopšte energetskoj sferi potencijalnobi moglo značajno da ograniči političke izbore koji se u Srbiji mogu činiti a samim tim i dovede u pitanje evropske integracione procese Srbije.

1) *Holodomor* je ukrajinska reč koja označava događaje 30-tih godina 20. veka, kada je veliki deo građana Sovjetskog saveza umirao kao posledica nedostatka hrane. Događaji su posebno teško pogodili Ukrajinu, žitnicu SSSR. Dok ukrajinska vlada želi da prikaže ove događaje kao politiku nasilne sovjetizacije i kažnjavanja Ukrajinaca i proglasi je za genocid, Rusija se čvrsto drži stava da su ljudi umirali i u Rusiji i Kazahstanu i da to nije bila namerna politika kao i da ne može biti govora o genocidu.

2) Koncepcija spoljne politike Ruske Federacije, 12 jul 2008. godine, www.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml

3) Sergei Markov na međunarodnoj konferenciji „Ari Movement“, Turkish Daily News, 13.09.2008, Russian-US debate reminiscent of Cold War, http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-637250

4) www.guardian.co.uk/world/2008/nov/13/eu-russia-energy EU unveils energy plan to reduce dependence on Russia

Problem integriteta Srbije: Rusija kao alternativa EU?

Bez obzira na to koji su bezbednosni izazovi Srbije, odgovor na pitanje da li bi Rusija, u sadašnjim uslovima međunarodnih odnosa, bolje od EU (i/ili NATO) Srbiji obezbedila bezbednost i integritet uslovljen je pitanjem da li je Rusija spremna i da li je u mogućnosti da obezbedi bezbednost i integritet Srbije. I spremnost i mogućnost trebalo bi da budu ispitane pre nego što se deklarisana spoljnopolitička orijentacija Srbije počne menjati.

Spremnost Rusije na konkretne korake u međunarodnim odnosima, mora se posmatrati kroz prizmu opšte ruske orijentacije na svetskoj sceni. Ruski lideri često ističu da moderne odnose treba zasnivati na pragmatičnom pristupu[1] i predlažu razvijanje dvostranih i višestranih odnosa (multivektornosti) na deideologiziranom pristupu putem nalaženja obostranih interesa. Dvostrani interesi se, međutim, u evropskom kontekstu kome Srbija teži, teško mogu posmatrati izolovano od opštih interesa Evrope, te članice koje ne obraćaju dovoljno pažnje na te opšte interese često bivaju izložene kritici unutar EU.

Pitanje teritorijalnog integriteta Srbije, u svetlu priznanja proglašene nezavisnosti Kosova pokazuje razliku između pristupa Rusije i EU ovom problemu. Rusija vidi pitanje priznanja nezavisnosti Kosova kao pitanje postavljanja presedana koji odstupa od principa međunarodnog prava i dosadašnje prakse konsenzualnog priznanja novih država. EU, pak, pokušava da reši pitanje dugoročne stabilnosti, a principe i pravo ostavlja svojim individualnim članicama. EU, za razliku od većine svojih članica, nije priznala Kosovo. Ona se fokusira na stabilnost putem *EULEX* misije, i time pokušava da prebrodi razliku u stavovima svojih članica, pa i Srbije.

Rusija, sa druge strane, ostaje suprotstavljena nezavisnosti Kosova. Njeni argumenti se, međutim, menjaju. Do avgustovskog konflikta u Gruziji oni su bili: 1) nema dogovora dve strane; 2) rano je za nezavisnost jer mogućnost za pregovore nije iscrpljena; 3) suprotno je međunarodnim principima i međunarodnom pravu; 4) Kosovo nije izolovani slučaj (uprkos tvrdnjama zapadnih zemalja da jeste) jer se takav presedan može primeniti na druge regione u svetu kao što je Abhazija ili Južna Osetija. EU i druge zapadne zemlje ponavljaju uporno da se Kosovo i gruzinske provincije ne mogu porediti, jer je Kosovo *sui generis* slučaj (istina, sa različitim obrazloženjima).

Posle avgustovskog konflikta u Gruziji Rusija je priznala nezavisnost Abhazije i Južne Osetije, uz argumentaciju da na taj način trajno obezbeđuje sigurnost ovih regiona, s obzirom na napad Gruzije i Saakašvilijevog režima. Kada su njeni dotadašnji argumenti u vezi sa poštovanjem međunarodnog prava i principa okrenuti protiv nje, Rusija je istakla da je *tačno* da se slučajevi Kosova i Abhazije i Južne Osetije ne mogu uporediti, jer Srbija nije napala Kosovo kao Gruzija Južnu Osetiju, te je slučaj Južne Osetije *sui generis*, a ne slučaj Kosova.[2]

Ova promena stava, praćena odličnom diplomatskom argumentacijom, međutim, postavlja razumno pitanje: Da li je ta promena pristupa Rusije u odnosu na *odmetnute regione* motivisana zaštitom srpskih

1 Sergei Lavrov, Ministar spoljnih poslova Ruske federacije, „Sadašnjost i budućnost globalne politike: Pogled iz Moskve, april 2007.g, Rusija u globalnoj politici (*Россия в глобальной политике*. № 2, Март -Апрель 2007);

2 Sergej Lavrov, Licem u lice sa Amerikom: Između nekonfrontacije i konvergencije, Žurnal „Profil“, br. 38, oktobar 2008, na ruskom jeziku dostupna na: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/B3C8684DEA14B242C32574E1002FD07B?OpenDocument

interesa u vezi sa Kosovom ili *realpolitik* bitkom na međunarodnom diplomatskom polju i zaštitom sopstvenih? Produženjem relativizacije međunarodnog prava, započetu priznanjem nezavisnosti Kosova, Rusija izlaže sebe istim onim kritikama nedoslednosti koje je sama koristila prilikom podržavanja srpskog stava u vezi sa nezavisnošću Kosova. Osim toga, ova promena pristupa, a zadržavanje stava, otvara Rusiju ozbiljnim kritikama u međunarodnoj areni vezanih za njenu sopstvenu primenu dvojnih standarda, plaši njene susede i zemlje koje imaju probleme sa separatizmom (kao Azerbejdžan i Moldavija) i uopšte stvara nove probleme koje će Rusija morati da reguliše i time troši svoju snagu i resurse. Samim tim, nema nikakvih garancija da Rusija svoju poziciju u odnosu na Kosovo, u skladu sa ovim *ad hoc* pristupom neće menjati dalje, u skladu sa sopstvenim interesima i prioritetima i nuždi da se zaštiti od napada i proisteklih problema.

EU, sa druge strane, težeći da svoj interes stabilnosti upodobi interesima svih svojih članica i time nađe *opšti interes*, stvara situaciju u kojoj bi Srbija svojim članstvom dobila onaj delić opšteg interesa i onaj delić glasa u skladu sa svojom relativnom snagom, sa kojim bi mogla da štiti sopstvene interese daleko efikasnije nego neko ko je otpadnik od savremenih međunarodnih integracionih tokova. EU (još uvek) nije uslovila članstvo Srbije u EU priznanjem nezavisnosti Kosova. Samim tim, ostavlja (još uvek) mogućnost nalaženja *sui generis* rešenja za taj *sui generis* problem.

Integracija u EU (i NATO) odgovor je na bezbednosne izazove za sve zemlje u srpskom okruženju, u modernom dobu. Nasuprot tome, mogućnost Moskve da pomogne Srbiji u zaštiti bezbednosti i integriteta, putem podrške konfrontaciji sa EU, mora se posmatrati u kontekstu njenih odnosa sa EU (i NATO) i prioritetima koje ovi odnosi nose. Ovi odnosi podrazumevaju jedan visok nivo saradnje i ogromnu međuzavisnost, ali i izazove i trvenja, od kojih su gore pomenuti samo neki. Saradnja je, sa druge strane, vidljiva na mnogim poljima. Na primer, neke države članice EU za potrebe svog NATO angažmana u Avganistanu vrše vojne transporte preko ruske teritorije, sarađuju u borbi protiv terorizma, istraživanju kosmosa itd. Savet Rusija-NATO (trenutno suspendovan) dao je forum za političku debatu o bezbednosti.

Međutim, najveća stavka u ovoj jednačini je, naravno, ekonomija.Evropskoj uniji je Rusija tek treći trgovinski partner, posle SAD i Kine, dok je Rusiji Evropska unija prvi i najveći trgovinski partner sa učinkom od 51,5% u ukupnoj trgovini Rusije. EU investicije u Rusiju su 75% od ukupnih investicija.[1] Potreba EU za energentima i sirovinama iz Rusije odgovaraju potrebama Rusije za kapitalom i investicijama, prenosom tehnologije i *know how* u oblasti energetike i moderne infrastrukture. Za više od 20% svetskih rezervi gasa, 5% dokazanih rezervi nafte i barem petinu svetskih rezervi uglja u svetu će EU verovatno ostati prvi trgovinski partner kome ide 62% ukupnog ruskog izvoza gasa i oko 63% ukupnog ruskog izvoza nafte.[2] Najveći deo evropskog uvoza nafte i gasa dolazi iz Rusije koja je i glavni dobavljač uranijuma u EU. Međutim, opšta ekonomija EU je oko 15 puta veća od ekonomije Rusije.[3] Podaci o trgovinskoj

1) European Commission, Bilateral Trade Relations with Russia: http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/countries/russia/index_en.htm

2) EU Country Strategy Paper 2007-2013, RUSSIAN FEDERATION: http://ec.europa.eu/external_relations/russia/docs/2007-2013_en.pdf; Strana 35

3) Marc Leonard, Nicu Popescu, A Power Audit of the EU Russia Relations, European Council on Foreign Relations, Policy Paper, www.ecfr.eu/content/entry/pr_power_audit/ (15 January 2008)

razmeni između Rusije i EU govore više o međuzavisnosti, nego o mogućnosti kontrole EU resursima kojima Rusija raspolaže. Vojni budžeti EU su oko sedam puta veći od vojnog budžeta Rusije.[1]

Sve ovo govori da nivo povezanosti i međuzavisnosti EU i Rusije postavlja pitanje realnosti očekivanja izvlačenja političkog profita iz njihovog eventualnog sukoba. Sukob u Gruziji u avgustu 2008.g., je sigurno najveći izazov u odnosima između Rusije i Zapada od vremena sovjetske intervencije u Avganistanu nije doveo do kolapsa odnosa. Rusija i Evropa su povezani na način da mogu da prebrode mnoge izazove u međusobnim odnosima. Čak i ukoliko to u nekom momentu ne bude slučaj, da li je realno očekivati da to zahlađenje odnosa i ruska potreba za saveznicima da Srbiji na značaju toliko da bi mogla da iz toga izvuče kakvu političku korist, npr. u vidu drugačijeg pristupa EU pitanju nezavisnosti Kosova?

Ekonomski i društveni prosperitet Srbije: Rusija kao alternativa EU?

Procene Svetske banke su da Rusija ima možda jednu polovinu uglja planete i možda najveće rezerve gasa na svetu. Njenih 143,5 miliona stanovnika imaju po glavi oko 12.500 dolara, u poređenju sa 490,9 miliona stanovnika EU sa oko 38.500 dolara po glavi stanovnika.[2] Rast BDP-a u Rusiji 6.5 – 7% procenata godišnje, u periodu 2000.–2007. godina i svođenje na samo 14 % ljudi ispod granice egzistencije govori u prilog impresivnim ruskim performansama u poslednjih nekoliko godina.[3]

Međutim, sa izuzetkom površine i prirodnih resursa, ruska ekonomija se još uvek teško može uporediti sa ekonomijom EU u svoju korist. Ruski suficit u trgovini sa EU od oko 54 milijarde dolara 2007.g. je mnogo više rezultat povećanja cene ruskog izvoza energenata u EU, u periodu 2000. (kada je izvoz činio 36 milijarde evra) – 2007. godina (kada je činio 94 milijarde evra)[4]. Ako se pogleda struktura trgovinske razmene između EU i Rusije, odmah se vidi ogroman suficit Rusije u razmeni primarnih proizvoda (sirovine, energenti), koji je suprotstavljen izuzetno velikom deficitu Rusije u razmeni gotovih proizvoda (hemikalije, mašine i vozila i dr.) od 56,6 milijarde eura i u razmeni usluga od 6,6 milijardi evra u 2007. godini.[5]. Razlika je takođe vidljiva u sumi direktnih investicija (FDI) dok je suma direktnih investicija EU u Rusiju bila 17,1 milijarde evra, direktne investicije iz Rusije u EU su bile svega 0,96 milijardi evra, čineći razliku u korist EU od oko 16,1 milijarde evra.[6]

Ekonomski stručnjaci se slažu u procenama da će ruska ekonomija nastaviti u dogledno vreme da bude zavisna od visokih cena izvoza prirodnih resursa, koji čine oko dve trećine ukupnog ruskog izvoza (u zavisnosti od svetskih cena ovih energenata)[7] što ekonomiju čini previše podložnom oscilatornim kretanjima ovih proizvoda. Usled nedostatka diverzifikacije ekonomije i nepredvidivosti finansijskih

1) Ibid.

2) Podaci MMF-a, http://www.imf.org/external/datamapper/index.php

3) (GNI, Atlas method, WDI-2007). http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/RUSSIANFEDERATIONEXTN/0,,contentMDK:21054807~menuPK:517666~pagePK:1497618~piPK:217854~theSitePK:305600,00.html

4) EUROSTAT News Release, 90/2008 - 24 June 2008.g. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2008/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2008_MONTH_06/6-24062008-EN-BP.PDF

5) ibid

6) ibid

7) Vladimir Popov, Russain Analytical Digest, 48/08, 17 october 2008

tržišta i tokova kapitala, Rusija dramatično reaguje na krupne promene na tržištu. Period blagostanja ugrožen nedavnim padom cena prirodnih resursa, glavnim izvoznim proizvodima Rusije, preti da ugrozi celu ekonomiju. Cena stabilnosti u jeku finansijske krize je prema nekim procenama uzela oko 100 milijardi dolara tokom septembra i oktobra 2008. godine.[1]

Korupcija je jedan od najvećih problema ruskog društva i ruske ekonomije. Prema indeksu percepcije korupcije *Transparency International*-a, Rusija je na 147 mestu, od 180 rangiranih država. Predsednik Medvedev je u svom obraćanju istakao da je korupcija neprijatelj broj jedan demokratskog, slobodnog i pravednog društva i istakao neophodnost borbe protiv korupcije. Nejasno ostaje, međutim, na koji način će se Rusija boriti protiv korupcije u uslovima diskutabilne slobode medija i diskutabilne nezavisnosti sudstva.

Socijalni pokazatelji u Rusiji su zabrinjavajući. Sa negativnim -0,4% prirodnim priraštajem i u periodu 1995.-2005. godine, Rusija je izgubila oko 5 miliona stanovnika, za razliku od EU čija je populacija u stalnom porastu. Ako se u obzir uzme obrazovanje kao pokazatelj, koji se naslanja na prethodni primer, vidi se zaostajanje Rusije koja je 2004.g. izdvajala 3,1% budžeta na obrazovanje u poređenju sa 5,1% EU. Ruski građani su svesni gde leži kvalitet u polju obrazovanja te, prema istraživanju Levada centra iz Moskve, čak 63% ispitanika u Rusiji bi želeli da njihova deca uče u inostranstvu (28% ne žele).[2] Rusija trenutno pati od relativnog intelektualnog siromaštva u odnosu na EU. Odliv mozgova tokom 90-tih je uzeo svoj danak. Bilo koje rangiranje svetskih univerziteta ne uključuje veliki broj ruskih univerziteta i viših naučnih institucija (ako uopšte). U svom nedavnom obraćanju Federalnom Sobranju Ruske Federacije Predsednik, Medvedev je istakao neophodnost širokog i sistemskog traženja talenata u Rusiji i u inostranstvu u vidu *lova na glave* i ubrzavanje formiranja jakih državnih i privatnih centara razvoja novih tehnologija[3]

I ruski građani i građani EU su svesni razlike u kvalitetu života u Rusiji i EU. Pokazatelj uzajamnih poseta govori da mnogo veći broj ruskih građana putuje u EU nego obratno.[4] Naravno, situacija se u proteklih deset godina u Rusiji drastično poboljšala ali i dalje nije ni blizu onoga što nudi evropski način života. To znaju i sami Rusi. Prema pomenutom istraživanju, samo 46% građana se složilo sa konstatacijom da je Rusija dostigla stabilnost a tek 29% od njih misli da je ta stabilnost dugoročna[5].

Pokazatelji u drugim socijalnim segmentima, npr. zdravstvu, takođe govore o prednostima EU. Sledeća tabela prikazuje uzroke smrti na 100,000 ljudi u 2007. godini.[6]

1) Cena stabilnosti $100 milijardi, dosupno na: http://www.izvestiya.ru/economic/article3122742/

2) EU Russia Centre, Review VII, Voices from Russia II: What the Russian Middle Class Think About Their Own Country and About Europe, 2008.: http://www.eu-russiacentre.org/assets/Review_September_2008.pdf strana 18;

3) Poslanje Federalnom Sobranju Ruske Federacije, 5 novembar 2008.g. www.kremlin.ru/text/appears/2008/11/208749.shtml

4) The European Union and Rusisa, Statistical Comparison, EUROSTAT statistical book 2007.g. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-77-07-231/EN/KS-77-07-231-EN.PDF

5) EU Russia Centre, Review VII, Voices from Russia II: What the Russian Middle Class Think About Their Own Country and About Europe, 2008: http://www.eu-russiacentre.org/assets/Review_September_2008.pdf strana 6

6) The European Union and Rusisa, Statistical Comparison, 2007 EUROSTAT statistical book 2007. str 88 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-77-07-231/EN/KS-77-07-231-EN.PDF

	Ukupno	Infektivne i parazitske bolesti	Maligne neoplazme	Bolesti cirkularnog sistema	Bolesti respiratornog sistema	Bolesti digestivnog sistema	Spoljni uzroci povreda i trovanja
RUS	1 504.2	26.2	183.4	839.7	61.7	61.9	205.8
EU	671.1	8.4	180.2	264.8	46.2	33.6	42.9

Ekonomski i socijalni pokazatelji koji, čak i ovlaš, porede Rusiju i EU svedoče o tome da je prosperitet Srbije usko vezan za EU. Ni jedan od ovih pokazatelja ne govori protiv saradnje sa Rusijom u trgovini i investicijama na obostrano korisnoj osnovi, koji nije u suprotnosti sa prioritetima integracija Srbije u EU. Oni govore samo o tome da bi vezivanje Srbije za Rusiju, na način koji bi sprečio ili onemogućio dalju integraciju Srbije u EU, istovremeno doveo do ekonomskog i socijalnog nazadovanja Srbije. Ekonomski gledano, ranjivost i nepredvidljivost ruske ekonomije bi u toj povezanosti uslovila ranjivost i nepredvidljivost srpske. To se takođe odnosi i na sumu investicija. Primeri ekonomske saradnje sa Rusijom, vezani za neka prethodna iskustva i sa pregovorima o naftnom i gasnom aranžmanu, govore o karakteru ruskih investicija, koje, uslovno gledano, ne traže potpunu pravnu sigurnost i nezavisno sudstvo u meri u kojoj to traže investicije iz EU. Na primer, Sporazum o saradnji Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije u oblasti naftne i gasne privrede, je međudržavni ugovor, koji, u jednoj dobroj meri isključuje primenu srpskog zakonodavstva. Investicije iz EU, pak, i te kako podrazumevaju nezavisnost sudstva i pravnu sigurnost, što je i razlog podrške tim institucijama u Srbiji od 2000.g na ovamo. To su vrednosne promene. Ni jedna od zemalja Istočne Evrope te vrednosne promene društvenog sistema, koji podrazumeva nezavisno sudstvo i poštovanje ljudskih prava, nije mogla da završi sama, već je veoma važan bio *uticaj sa Zapada*. Pozitivni rezultati ovog uticaja su više nego vidljivi i teško osporivi, jer je ekonomski i socijalni napredak država kao što su Poljska, Češka, Mađarska i Slovenija vrlo tesno vezan za unapređenja na polju demokratije, vladavine prava i poštovanju ljudskih prava koje su ove zemlje ostvarile.

Zaključci

Izbori Srbije su ograničeni. Malo pokazatelja iz Rusije govore o tome da bi vezivanjem za Rusiju u bilo kom pogledu bilo moguće obezbediti bezbednost i integritet i ekonomsko i socijalno blagostanje u Srbiji. Samim tim, ne izgleda razumno i oportuno koristiti *rusku kartu* kako u međunarodnoj, tako ni u domaćoj politici. U međunarodnoj politici ju je relativno lako prozreti kao *blef*, a ako to nije, onda ne predstavlja dugoročnu i održivu politiku, zbog čega bi mogla stradati sama Srbija i samo Srbija. U domaćoj politici, ta karta pospešuje nerealna nadanja i očekivanja da će *ustala Rusija* biti spremna i sposobna da *pomogne Srbiji*".

Rusija, poučena lošim rezultatima jedne ideologije, teži da usvoji deideologizirani pristup u međunarodnim odnosima. Na primer, promene koje su se desile u Gruziji, Azerbejdžanu i Ukrajini, pa i u Srbiji, su, za Rusiju, rezultat geopolitičke borbe Zapada da se što više približi ruskim granicama, ili, u mekšoj

varijanti, kontrole tih država,[1] a ne izbor tih naroda vezan za vrednosne promene unutar tih zemalja. Rusija očekuje nalaženje dvostranih uzajamno korisnih osnova za saradnju, i u tom kontekstu ima malo razumevanja za izbore koje bi se pravili na osnovu vrednosnih prioriteta ili prioriteta koji im nalažu evropske integracije. Okrenutost Srbije evropskim integracijama, vladavini prava, poštovanju ljudskih prava i slobodnog tržišta, međutim, upravo i podrazumeva i vrednosne promene, kako u domaćoj, tako i u spoljnoj politici. Konkretna korist od takvih promena je vidljiva kako na primerima drugih zemalja u susedstvu i u Istočnoj Evropi, tako i na samom srpskom iskustvu od 2000.g. i više su nego očigledni. Ove vrednosne promene, međutim, lako mogu doći u konflikt sa *deideologiziranim* ruskim pristupom politici i samim tim staviti Srbiju u poziciju između čekića i nakovanja.

Predsednik Rusije Medvedev je još utvrdio: *Osnovu naše politike mora da čini ideologija u čijem centru je – čovek*.[2] Ima jako malo elokventnijih izraza orijentacije politike u pravcu poštovanja ljudskih prava, vladavine prava i slobode uopšte. Međutim, ruske performanse u ispunjenju ove ideologije do sada govore u prilog tome da je ova rečenica više orijentacija politike Predsednika Medvedeva za budućnost, nego trenutno stanje stvari.

Geografija, političke orijentacije svih suseda kao i nepredvidivost ruske ekonomije, i njenih interesa i međunarodnih prioriteta, ne ostavljaju Srbiji političko i ekonomsko okretanje Rusiji kao alternativu EU. Izazovi i trvenja koji tinjaju između Rusije i Zapada, postavljaju dodatno i još važnije pitanje: kolika bi bila cena neutralnosti Srbije u tom latentnom sukobu?

1) Sergei Kara – Murza, Revolucije na izvoz (Революции на экспорт) Eksmo Algoritm Knjiga, 2006

2) Poslanje Federalnom Sobranju Ruske Federacije, 5 novembar 2008.g. www.kremlin.ru/text/appears/2008/11/208749.shtml

ISAC

CENTAR ZA MEĐUNARODNE I BEZBEDNOSNE POSLOVE
INTERNATIONAL AND SECURITY AFFAIRS CENTRE

U službi preobražaja Srbije

ISAC doprinosi i služi preobražaju Srbije na putu ka članstvu u EU i Evroatlantskim institucijama, suočavajući se sa izazovima koji stoje pred našom zemljom i regionom, utičući na politiku i donošenje odluka kroz istraživanja, predloge delovanja, političke analize i procene, kao i specijalističko obrazovanje, sa konačnim ciljem dostizanja naprednije budućnosti za sadašnje i dolazeće generacije.

Serving the transformation of Serbia

ISAC promotes and serves the transformation of Serbia towards EU and Euro-Atlantic membership by addressing the challenges facing the country and the region, influencing policy and decision-making through research, policy proposals, political analysis and forecasts, and specialist education, with the ultimate aim of attaining a more prosperous future for the present and coming generations.

www.isac-fund.org